

**Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Навчально-науковий інститут філології
Кафедра зарубіжної літератури**

Полікритика роману Арундату Рой «Бог дрібниць»

Кваліфікаційна робота
студентки IV курсу бакалаврату
освітньої програми
**«Зарубіжна література та
англійська мова:
теорія і методика навчання»**,
спеціальність – 014.02 Середня освіта
Ксенії Станіславівни КОНДАУРОВОЇ

Науковий керівник:
к. філол. н., професор Наталія ЖЛУКТЕНКО
Рецензент:
к. філол. н., професор Тетяна МИХЕД

Засвідчую, що у цій бакалаврській роботі
немає запозичень з праць інших авторів без
відповідних посилань
Студент _____

«Допущено до захисту»
Протокол засідання
кафедри зарубіжної літератури
протокол №__ від «__»_____ 2024 року
завідувач кафедри _____
д.філол.н., проф. Лілія МІРОШНИЧЕНКО

КИЇВ
2024

АНОТАЦІЯ

Цікавість до Південної Азії та власне Індії не спадає вже довгий час. Навпаки ж — вона тільки підсилюється разом із тим, як змінюється призма погляду на цю країну та способи її вивчення. Розвиватися тема Індії почала в часи британського правління в регіоні, а нині ж вона є у фокусі творів письменників індійського походження, в тому числі й емігрантів. Ці автори займають помітне місце у світовій літературі.

Роман «Бог дрібниць» однієї з індійських письменниць Арундаті Рой став об'єктом нашого дослідження. Метою нашого дослідження було огляд та вивчення соціальних, культурних та політичних аспектів сучасної Індії для розуміння того, як вони вплинули на створення роману. Також ми вивчили застосовані нами методи, а саме феміністичну та постколоніальну критики. Роман було досліджено з їх допомогою, було вивчено особливості зображення історії, сучасності, пам'яті в тексті, а також досліджено систему героїв твору та їхні взаємодії між собою та стосунки зі світом.

Ключові слова: постколоніалізм, фемінізм, феміністична критика, постколоніальна критика, полікритика.

ABSTRACT

Interest in South Asia and India has not waned for a long time. On the contrary, it has only intensified as the prism of looking at this country and the ways of studying it has changed. The theme of India began to develop during the British rule in the region, and now it is the focus of the works of writers of Indian origin, including emigrants. These authors occupy a prominent place in world literature.

The novel "God of Small Things" by one of the Indian writers Arundhati Roy became the object of our study. The purpose of our research was to review and study the social, cultural, and political aspects of contemporary India to understand how they influenced the creation of the novel. We also examined the methods used, namely feminist and postcolonial criticism. The novel was analyzed with their help, the peculiarities of the depiction of history, modernity, and memory in the text were studied, and the system of characters in the novel and their interactions with each other and their relationship with the world were investigated.

Keywords: postcolonialism, feminism, feminist criticism, postcolonial criticism, polycriticism.

Зміст

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ I Соціокультурний контекст аналізу роману А.Рой «Бог дрібниць» та методологія характеристики твору.....	9
I.1. Індійська тема в англомовній прозі 20 століття як соціокультурний контекст інтерпретації роману Арундаті Рой.....	9
I.2. Різноманіття літературних критичних методів, актуальних для дослідження, їхня роль у літературному аналізі.....	16
Висновки до I розділу	25
РОЗДІЛ II. РОМАН «БОГ ДРІБНИЦЬ» У ПЕРСПЕКТИВІ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОЇ ТА ФЕМІНІСТИЧНОЇ КРИТИКИ.....	27
II.1. Фрагментоване минуле, нестерпне сьогодення: часопростір у романі «Бог дрібниць».....	27
II.2. Шлюб старшого покоління родини Іпе: Паппачі та Маммачі, як постколоніальна модель синтезу західного та східного модусів.....	30
II.3 Подвійні суспільні стандарти на прикладі життєвих доль брата та сестри Чако і Амму. Кохання Амму та Велути як найвищий прояв непокори традиційному суспільству.....	34
Висновки до II розділу	41
РОЗДІЛ III. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ РОМАНУ «БОГ ДРІБНИЦЬ» АРУНДАТІ РОЙ У СТАРШІЙ ШКОЛІ	
III.1 «Бог Дрібниць» у шкільних програмах інших країн. Випадки заборони роману в школах США.....	43
III.2. Освітній потенціал роману Арундаті Рой «Бог дрібниць».....	44
III.3. План-конспект позакласного заходу.....	46
Висновки до III розділу	50
Висновки.....	52
Список використаних джерел	56
Додатки	61

ВСТУП

Актуальність теми. Майже упродовж двох століть велика частина Південної Азії, зокрема й територія сучасної Індії, була окупована Британською імперією. Незалежність велика поліетнічна Індія здобула 1947 р., 77 років тому, але наслідки колонізації у різних сферах суспільного життя виявилися тривалими, й зміни як у політичній системі, так і в життєвому устрої відбувались повільно. Поступ і прогрес у суспільному житті змінювали спади активності, до того ж, спроби реформ у політиці та моралі на різних етапах звільнення від колоніального спадку часто не приносили відчутних результатів. Постколоніальний період у першу чергу пов'язують із експлуатацією місцевого населення та земель регіону, але набутий життєвий досвід не звільнив індійців нових поколінь від комплексів самозневаги і ганьби від довгого гноблення. Національна культура, зокрема й література другої половини 20-го – початку 21 століть, через це позначені суперечностями.

Серед наслідків колоніальної залежності в індійській культурі варто згадати проблему примусового насаджування англійської мови. Індія — країна багатомовна, але офіційними мовами в більшості регіонів є місцева гінді й імперська англійська. Багато письменників і зараз творять свої тексти останньою. Саме англійська мова та стандарти англійської освіти стали для індійської культури своєрідним «вікном» у світову спільноту. Це зумовлено й тим, що довго індійське життя зображували крізь призму ідеології колонізаторів. Для європейського читача і новітнього часу цей світ поставав як унікальний, казковий край. Про Індію писали пригодницькі твори, й так її «відкривали» та досліджували для чужоземного читача. Країна та її культура поставала територією, що пов'язувала Схід та Захід, світом гармонії між природою та людиною, країною «поза часом». Британські письменники, такі як Р. Кіплінг на межі 19-20 століть, або Е.М. Форстер у часи розквіту модернізму, у своїх творах намагалися наблизитися до діалогу двох цивілізацій та поєднати дві культури.

Через віддаленість від метрополії і тривалу колонізацію, в Індії сформувалася власна суспільна ієрархія, спосіб життя, а своєрідна жива мова — англійська — рясно увібрала в себе слова й вирази місцевих мов та говірок. Саме так розвивається і своєрідна англо-індійська літературна традиція. На сучасному етапі вона теж має свої особливості. Багато авторів пишуть англійською, бо мають на меті охопити якомога більшу аудиторію. Інші через особливості власної освіти сприймають цю мову як таку, якою їм висловлюватися легше. Чимало з тих авторів, хто пише про Індію, давнішу чи сучасну, робить це, перебуваючи на відстані, — в сучасній англо-індійській літературі тема еміграції є однією з центральних.

Однією з тих, хто пише про нинішню Індію, є письменниця Арундгаті Рой. З художніх творів у її доробку є лише два романи. У даній праці ми аналізуємо її дебютний твір «Бог дрібниць» (1997) [47] крізь призму різних критичних підходів. Розповідаючи родинні історії, письменниця показує наслідки тривалого колоніального гноблення та сучасний етап співіснування двох культур в суспільстві та свідомості людей. Вона зображує життя трьох поколінь однієї родини, і в фокусі сюжету, окрім близнюків Ести та Рахель, є головним чином жінки. Жінки нещасливі, з різними долями, але переважно трагічними. Це зумовлює необхідність аналізу роману з позицій феміністичної та постколоніальної критики. Поза літературною діяльністю, Арундгаті Рой активно займається проблемами політики та екології, тож у її романах знаходимо відображення й таких соціокультурних викликів, які постали перед людством на межі 20-21 ст., й не менш гостро стоять перед індійським суспільством.

Історія, розказана у романі «Бог дрібниць», зачаровує читача та змушує глибоко поринути в текст, адже крок за кроком, сторінка за сторінкою письменниця розкриває в своїй оповіді різні проблеми, конструє долі своїх персонажів у контексті як суспільних, так і індивідуальних проблем.

Актуальність дослідження цієї теми обумовлена в першу чергу ще й тим, що твір А. Рой мало досліджували українські літературознавці. Його

багатогранність спонукає залучити до аналізу різні критичні методи, такі як постколоніальна, феміністична, міфологічна та екокритика. А схожість постколоніальної ситуації України та Індії може особливим чином підсилити зацікавленість літературою південно-азійського регіону, і власне творчістю Арундгаті Рой.

Роман «Бог дрібниць» (“God of small things”, буквально – бог малих речей) — широко знаний у контексті англо-індійської літератури. Всесвітньо відомі видання не раз визнавали його “найкращим” і “впливовим”. Окрім того, що авторка отримала за свій дебют Букерівську премію, цей твір увійшов до списку найкращих книжок 1997 року, укладеного газетою «New York Times», а у 2019 році BBC News включило «Бог дрібниць» до списку 100 найвпливовіших романів кінця 20-го століття. **Новизна** роботи полягає у тому, що попри всесвітнє визнання роману в контексті індійської та вже світової літератури, він недостатньо вивчений в українському літературознавстві. Розробкою окремих тем твору займалася кандидат філологічних наук Остапчук Т. П. [13, 14] Але загалом творчість Арундгаті Рой заслуговує на більшу увагу вітчизняних науковців, адже й різноманітні аспекти її другого роману та інших творів ще не досліджені.

Об'єктом дослідження є роман "Бог дрібниць" (The God of Small Things, 1997): дебютний роман талановитої авторки залишається одним із ключових у її доробку й увиразнює комплекс художніх практик сучасної англо-індійської романістики к.20-поч.21 ст.

Предметом дослідження є ті аспекти твору, до яких ми залуцаємо багатовекторний підхід, що дозволяє виявити глибину та багатовимірність тексту і довести актуальність та важливість його ролі у сучасній англофонній літературі.

Мета дослідження полягає у вивченні комплексу суспільно-політичних і морально-етичних проблем індійського суспільства пост-колоніального періоду, які висвітлюються у романі «Бог дрібниць». Також ми маємо на меті надати характеристику впливів культурних, соціальних та політичних аспектів

даного твору на сприйняття та розуміння його критиками та в першу чергу -- читачами.

Завдання даного дослідження полягає в огляді особливостей розвитку індійської літератури, творчості та життєвих позицій її сучасних представників, аналізі соціокультурного контексту створення роману, визначенні впливу Арундгаті Рой як літературної авторки, а також політичної та громадської активістки. Також **завданням** є оглянути постколоніальні та феміністичні літературні критичні методи та застосувати їх до роману «Бог дрібниць».

Методологія дослідження. Критичні методи аналізу, які залучаємо до характеристики різних аспектів роману «Бог дрібниць» Арундгаті Рой, — постколоніальна, феміністична, екологічна критика та елементи міфокритичного аналізу.

Практичне значення даної роботи полягає в спробі поєднати різноманітні критичні методи для аналізу роману Арундгаті Рой “Бог дрібниць”, що має на меті розкрити багатогранність даного тексту та різносторонність підходів, застосовуваних до нього. Такий різнобічний аналіз може бути корисним у подальшій розробці навчальних матеріалів для того, щоб залучити даний твір до шкільної програми у старших класах або до позакласного заходу в контексті аналізу літератури для підлітків (лінія Ести і Рахель).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота бакалавра складається зі Вступу, основної частини з 3-х розділів, висновків до розділів, Висновків та списку використаних джерел (60 позицій).

Розділ I. Соціокультурний контекст аналізу роману А.Рой «Бог дрібниць» та методологія характеристики твору

I.1. Індійська тема в англійській прозі 20 століття як соціокультурний контекст інтерпретації роману Арундате Рой.

У своїй праці “Культура та імперіалізм” [17] відомий дослідник Е. Саїд стверджував, що британські письменники XIX-XX століть писали про Індію не лише заради зловбодених та екзотичних тем, а найперше задля підтримки стабільності та сили імперії на теренах країни, яку звично називали перлиною в британській короні. Серед цих письменників Е.Саїд як один із засновників постколоніальної критики називає Е.М. Форстера та Р. Кіплінга, життєвий та творчий досвід яких напряду були пов’язані з Індією.

Багато українських читачів знайомі з Індією ще з дитинства, завдяки «Книзі Джунглів» Кіплінга та історії Мауглі. Ця країна стала екзотичним топосом також його роману «Кім» (1901) та циклів фантастичних оповідань в обох частинах, у «Книзі джунглів» (1894) та «Другій книзі джунглів» (1895). Оповідання про Мауглі, хлопчика, що виріс із вовками, є мабуть найбільш відомими в Україні і завдяки наявності його у шкільній програмі, і завдяки кільком екранізаціям. Кіплінг зображував Індію з неймовірною любов’ю, адже народився і виріс він саме там. Щоправда, любов автора до цього краю все ж була замилюванням англійця-колонізатора. Він бачив цю країну екзотичною, казковою, загадковою і все ж британською. Як стверджує у вже вищезгаданій праці Е. Саїд: “він [Кіплінг] не міг уявити Індію, винесену історією поза межі британського контролю” [17, с. 226]

Для фахівців з колоніальної тематики в англійській прозі мотив Індії знайомий також з роману Е.М. Форстера «Подорож до Індії» (1924) [32]. Цей текст має неоднозначний характер, а тому дослідники пропонують різні прочитання та оцінки британсько-індійського співіснування у творі. Часто його визначають як перший в історії антиколоніальний роман. Автор висловлює свої іронічні оцінки англо-індійського суспільства пост-

вікторіанського періоду, яке надмірно театралізує свій спосіб життя, аби зберегти недоторканою свою «англійськість». У цьому та інших проявах віднаходять внутрішній опір дискурсу колоніального панування. Але деякі дослідники, як-от вже згаданий Едвард Саїд, наприклад, вважають, що погляди автора на індійців все ж зумовлені імперським кутом зору романіста [17, с. 292]

Під час Другої світової війни в Індію відправився британський офіцер Пол Скотт, який продовжив розвивати індійську тему в британській прозі. Він багато подорожував країною та вивчав її, а після демобілізації повернувся до Лондона. Утім на батьківщині він сумував за Індією, а тому коли вирішив повністю присвятити себе письменництву, повернувся, щоб зібрати матеріали для свого найвідомішого доробку — тетралогії «Квартет Радж» (*The Jewel of the Crown, 1966; The Day of Scorpion, 1968; The Towers of Silence, 1972; A Division of the Spoils, 1974*). Цей твір називають хронікою занепаду британської окупації Індії [54, с. 201]

Отже, можемо говорити про те, що Індію для європейців відкривають чи то перевідкривають (ще на межі 19-20 століття) саме європейці, а точніше британці, що колонізували велику частину Південної Азії на майже 200 років. Опісля здобуття незалежності Індією зацікавленість цією темою все ще триває у світі як літератури, так і кіно. Тепер в англійській версії індійської теми звучать голоси представників корінного населення цієї країни. Письменники пишуть і власне мовами півострова, і англійською. Серед них є ті, хто безпосередньо живе в Індії, так і ті, що мають подвійну ідентичність, адже постійно проживають на Заході, в США чи Британії, але хоч і пишуть англійською мовою, але не забувають про культуру своїх батьків.

Наразі англо-індійська література стала простором зіткнення ідей зі Сходу і Заходу і співіснування різних релігій — індуїзму, буддизму, ісламу, християнства. В ній відображаються тенденції глобалізації літератури. Митці осмислюють колоніальні та постколоніальні процеси, політичні та соціальні виклики, складні стосунки із сусідніми державами, соціальну нерівність,

підсилену збереженням системи каст, розкривають теми міграції, боротьби за права жінок, осмислення свого минулого та збереження глибинної національної пам'яті. Говорять вони і про повернення на батьківщину, або ж навпаки, втечу з неї — теми міграції та переселення гостро актуальні чи не для всіх країн, що перебували під колоніальним гнітом.

І нині ця країна знаходиться у фокусі уваги не лише її громадян — західна аудиторія виявляє нову зацікавленість цим регіоном. Але дистанція між двома світами все ще відчутна. Індія цікавить європейців, але частіше як екзотика, дивна, вічно недосяжна казкова країна.

Найбільш відомим наразі є британський письменник індійського походження **Салман Рушді** (нар. у 1947 р.) Популярність, Букерівську премію та інші численні нагороди йому приніс другий роман «Опівнічні діти» (1981) [51] і був номінований на Нобелівську премію з літератури. Але скандальний резонанс у всьому світі викликав його четвертий роман «Сатанинські вірші» [52], опублікований у 1989 році, з індійською темою начебто не пов'язаний напряму. Переосмислення релігії у цьому тексті викликало обурення у прихильників ісламу, що оголосили переслідування не лише письменника, а й видавців і перекладачів роману. Невдовзі після виходу роману у світ тодішній духовний лідер Ірану аятола Хомейні видав фетву, в якій убивство Салмана Рушді було оголошено богоугодною справою для правовірних мусульман. Тоді за його голову було призначено нагороди, величина деяких сягала 2,8 мільйона доларів. Та й тепер, у 2022 році під час публічного виступу на письменника, який вже давно емігрував до США, було скоєно збройний напад, після якого той, на щастя, вижив. Ці події поставили життя письменника та дотичних до нього і його діяльності людей під загрозу, але разом із тим і підсилили зацікавленість його творчістю. Попри небезпеку від фанатиків, редактори та критики американського видання «USA Today» включили «Сатанинські вірші» в список з 25 книг, які найбільше вплинули на читачів і видавничу практику в останню чверть ХХ століття.

У вітчизняному літературознавстві спостерігається скоріше зацікавлення долею письменника, аніж власне його творчим доробком. Нині перекладені та видані українською майже всі його романи. Для нашого читача, як і для інших країн, він є найвідомішим сучасним письменником, що пише про Індію.

Дихотомія ідентичності авторів, що мають індійське походження, але оселилися на Заході, відчутна також у творах і долях двох письменниць — **Бгараті Мухерджі** та **Джумпи Лахірі**. Остання є американською авторкою бенгальського походження. Герої її творів — індійські іммігранти та їхні нащадки, які переживають досвід переїздів, ностальгії та адаптації до нової культури. У глобалізованому світі кордони між культурами можуть легко стертися, і авторка нагадує про важливість розуміння комплексності цієї проблеми, яку можна вирішити взаєморозумінням, вивченням та «екологічним» співіснуванням з представниками інших культур. За свою збірку оповідань «Тлумач недуг» (1999) авторка отримала Пулітцерівську премію, престижну в американській літературі та культурі. Певний час її мала проза зацікавила також українського читача, з'явилися переклади її новел на сторінках журналу «Всесвіт» та інших видань.

Бгараті Мухерджі - американо-канадська письменниця індійського походження, якій присвятила свою кандидатську дисертацію українська дослідниця Н.Бідасюк. [7]

У своїх творах Б. Мухерджі досліджувала долі емігрантів, процеси виїзду та повернення, боротьби за свою ідентичність та висловлювала свої думки стосовно викликів вестернізації не лише для індійського суспільства, а для східних культур загалом. Разом із тим, у 1989 році в інтерв'ю Аміні Мір Мухерджі заявила, що вважає себе американською письменницею, а не індійською письменницею-емігранткою, адже й Америка вже не така, як була раніше: *“I’m writing about an American immigrant group who are undergoing many transformations within themselves. And who, by their very presence, are*

changing the country. America is not the America that, until recently, has come through in contemporary popular fiction”. [45]

Особливе місце в ряду сучасних індійських письменників та письменниць належить Арундгаті Рой, яка народилася і живе в Індії, хоч і пише англійською мовою. Письменниця теж випробовувала себе еміграцією, але її художня проза, зокрема два романи, розповідають про Індію, тож і постколоніальні процеси на батьківщині вона досліджує зсередини.

Арундгаті Рой відома на батьківщині та за її межами не лише як письменниця та сценаристка, а також як активістка та політична і громадська діячка. У її доробку є лише два художні твори, однак вони широко визнані публікою та критиками.

Її перший роман “Бог дрібниць” розповідає історію родини з міста Аєменем у провінції на півдні Індії. Центральними персонажами стають близнюки Еста та Рахель, а сюжет обертається навколо їхньої розлуки та возз’єднання через 23 роки, спільних спогадів про події з дитинства, пов’язаних зі смертю їхньої двоюрідної сестри Софі Мол у 1969 році. Хоч роман і викликав полеміку в Індії через зображення любовних стосунків між сирійською християнкою Амму і Велутою, індусом з касты «недоторканих», загалом «Бог Дрібниць» перекладений 42 мовами й опублікований загальним накладом понад 8 млн примірників.

З моменту виходу «Бога дрібниць» Рой присвятила більшість свого часу політичній активності та документалістиці, зокрема збірок есе, присвячених різноманітним суспільним проблемам. Вона виступає як прихильниця руху антиглобалістів/альтерглобалістів та різко критикує неоімперіалізм і зовнішню політику США. Рой виступає проти позиції Індії щодо ядерної зброї та висловлює скептицизм щодо наслідків індустріалізації та економічного зростання в своїй країні та поза її межами, адже технічний прогрес в сучасних умовах третього світу часто має негативні наслідки. У своїй збірці есе «Listening to Grasshoppers: Field Notes on Democracy» Рой описує ці процеси як

«encrypted with genocidal potential» («шифровані геноцидним потенціалом»).

[46]

Також вона ставила під сумнів дії силових структур Індії та її владних інститутів щодо терористичних атак, а саме атаки на Індійський парламент у 2001 році та операції у Батла Хаус в 2008 році, що була спрямована на протидію злочинності та тероризму Тоді Рой стверджувала, що в країні була «тіньова історія підозрілих терористичних атак, туманних розслідувань і фіктивних зустрічей» [50]. За свою активістську діяльність А.Рой у 2002 році отримала Cultural Freedom Prize від Lannan Foundation.

Свою першу нехудожню книгу з двох есеїв — «The cost of living», — Рой опублікувала в 1999 році, в якій піддала критиці масштабне будівництво дамб та іригаційні проекти на території Індії, а також успішні випробування ядерної бомби, зокрема операцію «Усміхнений Будда». Загалом ці есеї спрямовані на розкриття проблеми авторитарного паренталізму індійського уряду. Пряме зазіхання на права та свободи громадян, що нібито диктується необхідністю їх захистити, свідчить про слабе й нерозвинене громадянське суспільство Індії.

У 2002 році письменниця видала книгу «Power Politics», у якій ставить під сумнів твердження, що лише експерти мають право говорити про такі питання, як ядерна війна, приватизація енергопостачання та будівництво гребель і дамб, а саме про проєкт греблі Нармада. Останній спричинив вимушене переселення до мільйона людей із невеликою компенсацією або ж зовсім без неї, а тому зумовив багато критики з боку місцевого населення. Проти цього проєкту було розпочато екологічний рух, що очолила політикиня Мехда Паткар, під назвою Narmada Bachao Andolan («Врятуйте Нармаду»). Арундату Рой активно підтримує цей рух, вона навіть написала сценарій до документального фільму “DAM/AGE: A Film with Arundhati Roy” (2002).

DAM/AGE (тобто трансформований термін «руйнація», викликана будівництвом) оповідає про сміливу та суперечливу кампанію Арундату Рой проти будівництва греблі Нармада в Індії. Фільм прослідковує процес боротьби проти реалізації цього проєкту та події, що призвели до ув'язнення

письменниці. Рой розмірковує про ставлення до своєї слави, про відповідальність, яку вона покладає на неї як на письменницю, політичну активістку та громадянку.

У DAM/AGE вона згадує свій перший роман: «The God of Small Things» became more and more successful, and I watched as in the city I lived in the air became blacker, the cars became sleeker, the gates grew higher and the poor were being stuffed like lice into the crevices, and all the time my bank account burgeoned. I began to feel as though every feeling in «The God of Small Things» had been traded in for a silver coin, and if I wasn't careful I would become a little silver figurine with a cold, silver heart» [30]. Це авторське зізнання, як і фільм загалом, показує, як саме Рой оцінює свою славу у протистоянні могутнім транснаціональним корпораціям та уряду Індії. Свою винагороду і від Букерівської премії, а також гонорари від інших своїх книг вона передала у проєкт Narmada Bachao Andolan.

Після величезного успіху першого роману раптова пауза у кар'єрі Рой як романістки та перехід до політичного та громадського активізму були дещо несподіваними. Тому її повернення як прозаїка було добре сприйнято, а її другий роман «Міністерство найвищого щастя» [49] був номінований на премію National Book Critics Circle Award for Fiction. Його було опубліковано через 20 років після виходу у світ “Бога дрібниць”, у червні 2017 року.

Індія у цьому романі постає зовсім не як край екзотичної казки. Оповідь об'єднує історії людей, які стають свідками та учасниками найжорстокіших епізодів сучасної індійської історії, від земельної реформи, яка позбавила власності бідних фермерів, до катастрофи в Бхопалі, підпалу потяга в Годрі у 2002 році та повстання в Кашмірі, яке переросло у збройний конфлікт, що триває і досі. Ці трагічні події на території Кашміру, батьківщини його предків, відтворив і вже згадуваний нами Салман Рушді в романі «Клоун Шалімар» (2005). Авторка роману «Міністерство найвищого щастя» зображує декілька десятиліть історії та переплітає між собою долі людей з різних прошарків індійського суспільства: інтерсексуальної жінки, представниці

касти хіджра, дитини, яку вона всиновлює, студентки-архітекторки, керівника розвідувальної служби й інших, часто несподівано обраних персонажів, що дозволяє Рой розширити поле подій і поглибити ідеї гуманізму та активізму, якими вона керується.

Художні твори Рой різні за задумом і масштабом зображуваних подій і конфліктів, але у обох романах вона демонструє незмінний та глибокий інтерес до соціальних і політичних проблем, таких як соціальна та кастова нерівність, життя в умовах постколоніальної ситуації, екологічні проблеми та права людини.

I.2. Різноманіття літературних критичних методів, актуальних для дослідження, їхня роль у літературному аналізі.

Постколоніальна критика – значення терміну, який ми вживали в розділі I.1, зазвичай засноване низкою тез, серед яких можна виокремити наступні:

- історія — особиста та національна — сприймається автором, а часто й героями й читачами як тягар;
- конфлікт у творі, до якого залучаємо цей підхід, постає як взаємозалежність особистих, родинних та національних історій і травм;
- мовчання як проблема або мотив конфлікту, сприймаємо як наслідок колоніального гніту;
- розвиток подій в сюжеті залежить від унормування та інституалізації насилля у постколоніальному суспільстві.

Витоки постколоніальних студій вперше виникають в еру деколонізації на територіях колишніх Британських колоній у Карибському басейні, Африці та Індії.

Європейський та зокрема британський імперіалізм проявлявся в різних формах у різних історичних контекстах. Колонізація -- це не лише процес захоплення територій та створення нових органів впливу. Вона найчастіше

включає військове завоювання, до того ж необхідно пам'ятати, що ним не завжди починається чи завершується, а тим паче обмежується панування імперії. Колонізація — це також процес нав'язування цінностей і звичаїв панівної держави цінностям і звичаям підкорених народів, що призводить до втрати або зміни локальної культури. Саме тому говорити про кінець колоніальної ситуації не доводиться, вона змінюється, проживається та вивчається, але залишає по собі незмивні сліди.

Колонізація була як і свідомою стратегією метрополії, так і наслідком випадкових подій, що принесли зовсім неочікуваний результат: велика, могутня та вивищена британцями імперська культура часто виявилася присвоєною в процесах антиколоніального опору. Дані процеси виникали внаслідок локальних та гібридних рухів за самовизначення та виходу з-під тиску колоніального гніту. Саме так і почав з'являтися постколоніальний дискурс літератури та культури, ще навіть у час, коли він не був означений як окрема теорія. Нині постколоніальна література розглядається як результат взаємодії імперської та корінної культур.

Отже, постколоніальна теорія вивчає не лише матеріальні та явні наслідки колонізації, а й такі, що проявляються у побутових та прихованих практиках, що широко розповсюджуються і в колоніях, і в метрополіях.

У спробі охарактеризувати постколоніальну літературну теорію, ми можемо визначити, що вона вивчає літературу, що твориться в нинішніх чи колишніх колоніях, або ж створена вихідцями з них. Також предметом вивчення стають тексти, написані представниками країн-колонізаторів, якщо вони зачіпають тему імперських утисків та впливів чи зображують колонізовані території та народи як об'єкт. Наприклад, досліджується те, якими способами література імперій виправдовує завоювання та унормовує ставлення до колонізованих як до нижчих. Але звісно, у центрі уваги є й те, яким чином митці з колонізованих країн віднаходять, формулюють та подеколи й відвойовують свою національну та культурну ідентичності. В першу чергу теорія розглядає теми завоювання та відвоювання, боротьби за

незалежність, національної ідентичності, відчуження, переселення, мімікрії, дитинства та базується на концепціях відмінності та опору. Теоретики розглядають постколоніальний процес як безперервний, але змінний процес не лише імперського гніту, а й взаємодії колонізаторів та колонізованих, що проявляється у суспільних, інституційних та дискурсивних практиках.

Незважаючи на виокремлення тем та особливостей постколоніальної теорії, спроби дати єдине і загальне її визначення є суперечливими, і піддаються критиці дослідників.

Нині постколоніальні студії представлені зазвичай трьома основними теоретиками.

Едварда Саїда заслужено вважають одним з фундаторів постколоніальної критики. У своїй основоположній праці «Орієнталізм» [18] (1978) він висловив критику орієнталізму, а у збірці «Культура та імперіялізм» [17] (1993) звернув увагу на залучення культури до імперських завоювань. Під впливом праць Едварда Саїда та постструктуралістів Жака Дерріда й Мішеля Фуко свої погляди сформував інший дослідник постколоніалізму — Гомі Бгабга. Він увів у сучасну постколоніальну теорію нові поняття, такі як концепція гібридності, мімікрія та амбівалентність.

Депеш Чакрабарті — соціальний історик, який у своїх дослідженнях спирається на вищезгаданих науковців і акцентує увагу на засиллі європоцентризму у методологічній сфері історичних дисциплін. Його книга «Provincializing Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference» [26] є чи не першим широким дослідженням того, як постколоніалізм впливає на соціальні науки.

Одним зі свідчень того, що колоніальна ситуація не зникає, а саме трансформується у постколоніальну, а потім й неокolonіальну, є те, що багато постколоніальних письменників пишуть мовою метрополій.

Феміністична критика--до цієї методології заохочують звернутися такі проблеми роману А.Рой: соціальна несправедливість як центральна тема роману; спадковість травми в долях жінок родини; становище жінок та дітей

як найвразливіших верств індійського суспільства; дилема возз'єднання близнюків як спосіб звільнення від патріархальних та колоніальних травм.

Згідно з тлумаченням цієї методології у Cambridge dictionary online, фемінізм це: «the belief that women should be allowed the same rights, power, and opportunities as men and be treated in the same way, or the set of activities intended to achieve this state» [31]. Це не єдина і не найточніша інтерпретація даного терміну. Саме політичний, соціальний чи культурний рух за гендерну рівність та ідеологія, що підтримує його, називають часто «фемінізм». Ідеологія зародилась у середині XIX століття як рух суфражисток, і з того часу багато трансформувалася, розширюючи коло питань та проблем, що стосуються жінок, а отже й є частиною фемінізму.

Фемінізм спонукав до переосмислення та переоцінки ролі жінок в науці та історії, наголосивши на тому, що жіночий досвід та доробок довго ігнорувалися або недооцінювалися. Дослідники звернули увагу на жіноче письмо, наново чи навіть вперше відкриваючи для себе тексти, написані жінками. Таким чином зароджується те, що ми нині називаємо феміністичною та гендерною критиками.

У витоків феміністичної критики стоять дві визначні особистості європейського модернізму: Вірджинія Вульф та Симона де Бовуар. Вони визначили вектори майбутніх феміністичних досліджень, а їхні твори досі підлягають аналізу з точки зору саме феміністичного підходу до критики. Гендер та гендерну ідентифікацію вони вважали соціально обумовленою та сконструйованою і наголошували, що вона потребує ретельної переоцінки й трансформації.

Важливими для розвитку феміністичної критики стали теоретичні есеї Вульф, такі як “A Room of One’s Own” (“Власний простір”, 1929) [4] та “Три гінеї” (1938). У «Власному просторі» вона стверджує, що мистецький потенціал жінок століттями зазнавав утисків й обмежень через упередження, брак освіти та можливостей. Вульф доходить висновку, що справжня інтелектуальна свобода вимагає фінансової автономії, а тому фінансова

незалежність і окремий простір, «власна кімната», є вирішальними для жіночої творчості. Вона заохочує досліджувати різні форми письма, зокрема художню літературу, поезію та наукові праці.

Письменницю та філософиню Симону де Бовуар називають «матір'ю фемінізму другої хвилі». Спираючись на засади екзистенціалізму, вона розглядала особистість як суб'єкт вибору, що несе абсолютну відповідальність за свої рішення, тоді як в патріархальному устрої жінка не має права на свободу волі та незалежність. Навіть уславлення жінки стається за умови її внеску в життя чоловіка, а не своє власне. Роль жінки є вторинною та залежною, і Бовуар говорить про те, що жінка відноситься до категорії «Інша»:

... Чоловік усвідомлює себе без жінки, вона ж не може уявити себе без чоловіка». І вона є ніщо інше, як те, що подумає про неї чоловік. Будь-яка жінка для нього — здебільшого істота, яка викликає сексуальну зацікавленість. А що зринуло з уст чоловіка — абсолютна істина. Жінку характеризує те, що відрізняє її од чоловіка, але не навпаки: він — головний, вона — другорядна. Він — Суб'єкт, він — Абсолют. Вона — Інша. [3, с. 8]

У стосунках чоловіків та жінок Інша означає не відторгнута, але залежна. С. Бовуар стверджувала, що залежність впливає з індивідуальної психології та індивідуального несвідомого. Тільки проаналізувавши ці рівні людської реальності, приховані від поверхневого споглядача, можна порушити питання про статус феномену жіночого в культурі. Екзистенціалізм Симони де Бовуар прагнув локалізувати цей феномен, а також порушити питання про дискримінацію жінок за межами політичних та економічних структур. Вона вважала, що об'єктом необхідно зробити чоловіка, зайнявши панівне становище, привласнити так звану чоловічу культуру. Жіноче письмо, досвід, традиція мають стати універсальними. На думку де Бовуар, феміністки XIX століття помилялися, зосереджуючись переважно на соціально-політичних та економічних аспектах проблеми жіночої залежності.

Важливою дослідницею сучасної феміністської теорії є також письменниця, філософиня та літературознавиця Юлія Крістева. Спираючись на вчення про психоаналіз та постструктуралізм вона разом із іншими французькими дослідницями Г.Сіксу та Л. Ірігерей почали вивчати власне жіноче письмо. Його Крістева називає “інтелектуальним філософським письмом”.

Крістева визначає жіночі та чоловічі способи означення світу: жінкам притаманні семіотичні способи, які вона ототожнює з фемінним, “містичним” та “ірраціональним”, а чоловіки здатні звертатися до системи символічної, що має на меті дешифрувати особисті, природні, політичні коди. Жіноче письмо характеризується як зосереджене в першу чергу на внутрішніх емоціях, на особистих переживаннях, воно представляє собою певний вид субверсії.

Можемо виділити такі особливості жіночого письма:

- Чільне місце посідає думка про наявність універсального колективного жіночого досвіду, сформованого жіночою культурою, який відображається у жіночій літературі і стає предметом вивчення феміністичних студій.

- Отже жінки водночас є й носіями унікального досвіду (Іншими) і членами загальнолюдської групи, а тому творчість знаходиться в постійній дихотомії домінантного та пригніченого. (Елейн Шовалтер)

- “Денейтралізація сигніфіканта”, тобто відкидання дефініцій й тематичності, семантизація на рівні означуваного, а не на рівні слів — усе в тексті стає знаком.

- Характерні структурні та мотивні повтори
- Метонімічність, лаконічність мовлення
- Відмова від усталеного синтаксису
- Через тексти авторки реалізують спробу віднайти жіночу “тожсамість” у стосунках, в які не залучені чоловіки
- Чуттєвість, підвищена емоційність, суб’єктивізація тексту.
- Взаємопроникнення свідомого і підсвідомого

В індійській культурі активне обговорення прав жінок почалося після британського завоювання. У той час жінки стикалися із жорсткими обмеженнями та сегрегацією у суспільстві. Індійські жінки завжди повинні були доводити, що вони хороші матері, хороші дружини, хороші доньки та хороші бабусі. Їм потрібно захищати себе і своє подружнє життя від свекрух та сторонніх, щоб зменшити рівень психічного, фізичного та емоційного стресу. Жінка в Індії вважає за краще бути скромною, а не пихатою. Її шанували б як богиню, якщо вона була завжди віддана іншим, добра та скромна.

Протягом тривалого часу жінки зазнавали постійних доган за відхилення від різноманітних уявлень про норми. Візьmemo до прикладу індійський епос «Рамаюну» [15] — Сіті довелося пройти випробування вогнем, щоб довести свою чистоту, але вірність Рами, що прожив відлюдником чотирнадцять років у лісі, не ставиться під сумнів. Індійські жінки постійно грали роль Сіти і все своє життя мали докладати зусиль, щоб довести свою доброту та невинність. Такі легендарні та божественні жінки, як Сіта, Міра, Савітрі та Драупаді, є прикладами уявлень про ідеальних жінок та розкривають особливості їхніх життєвих орієнтирів. Вони завжди покійно дотримуються своїх подружніх обов'язків, ревно бережуть вірність, готові піти за чоловіком навіть у загробне царство. Усі їхні історії — в першу чергу про жертвність.

Особливе ставлення до жінок закріпилося в індійській культурі разом із індуїстськими віруваннями. У них стверджується, що бог-творець Брахма спочатку створив чоловіка і з доброти захотів дати йому супутника. Але на той час він вже використав усі матеріали, з яких робив чоловіка. Тому він узяв незліченну кількість компонентів із прекрасної природи й створив із них жінку. Коли Брахма вперше створив чоловіка, він розповів йому про жінку, сказавши: «Вона служитиме тобі все життя, і якщо ти не можеш жити з нею, ти не зможеш жити без неї». Ця давня історія мала значний вплив на те, як жінки історично зображувалися як у літературі, так і поводитися в реальному житті.

У «Веді жертвних формул» («Яджур-вед») стверджується, що є два види жінок: садг'явадгу — жінки, які зазвичай вступають в шлюб і присвячують себе підтримці домашнього вогнища, тобто всі, хто сумлінно виконує ролі дочки, дружини та матері; та брахмавадіні — жінки, що практикують аскетичне життя, яке має на меті пошук істини, вивчення Вед та самопожертву заради суспільства. [34]

У сучасній Індії більше не існує такого вузького поділу за способом життя. Освічені жінки прагнуть економічної незалежності та самостійного визначення своєї ідентичності. Категорія 'садг'явадгу' включає переважну більшість жінок, які протягом багатьох років зображувалися в індійській літературі, але наразі можемо також говорити або про відмову від подібної диференціації, або ж про створення нових категорій.

Отже, звернення до феміністичної критики в аналізі роману «Бог дрібниць» можна пояснити наступними чинниками: соціальна несправедливість як центральна тема роману; спадковість горя в долях жінок родини; жінки та діти як найвразливіші верстви індійського суспільства; возз'єднання близнюків як спосіб позбавлення від патріархальних та колоніальних травм.

Традиційне суспільство, яке описує у своєму романі Арундаті Рой, сприймає жінок як об'єкти сексуального задоволення та засоби задоволення потреб,

Авторка глибоко досліджує жіночий досвід, знайомий їй самій. Побутову думку, що персонаж Амму списаний з матері письменниці. В інтерв'ю українському порталу «Читомо» вона відповіла на це так:

– Чи правда, що Амму з «Бога Дрібниць» – це прототип вашої матері? Вона була фем-активісткою чи Вікіпедія прибріхує?

– Я люблю повторювати, що моя мати могла би бути героїнею у фільмі Федеріко Фелліні (його творчості притаманні характерні й сильні жінки зі складним характером – Читомо). Активістка – дуже лагідне слово для Мері Рой. Вона заснувала школу на півдні Індії. Моя матір походить із маленької

спільноти сирійських християн, де вона боролася за скасування деяких законів. Наприклад, можливість жінки успадкувати тільки чверть спадку батька – це десь 50 доларів, або й менше. Але загалом вона вчителька.

А ще дозволяла собі жорстокість у ставленні до мене й мого брата; тому я втекла з дому в 16 років. Більше я від неї нічого не чула, і навіть зараз вона не цікавиться, чим я займаюся. Згодом я переросла це й не можу сказати, що в нас залишилися невирішені питання.

Образ Амму більше відображає, якою я могла би бути, якби опинилася на її місці. Я захоплююся її навіженістю. Насправді, ми от зустрілися десять днів тому. Така зустріч – справжнє мистецтво обіймати кинджал; якимось чином маєш досягнути руків'я. [16]

Інколи жінки в романі позбавлені елементарних життєвих радостей, людських свобод та прав. Так, Амму зазнає постійних утисків в родині — вона позбавлена права вибору та можливості самовираження й самореалізації, адже батько нехтує навіть її бажанням продовжити здобувати освіту після школи. Отже, вона має лише один життєвий шлях — одруження. Власне, доля Амму як і долі інших жінок в її родині, складається зовсім нещасливо через несправедливість рамок, у яких вони існують.

Одним з найбільш виразних виявів нерівності ставлення до жінок та чоловіків є реакція суспільства на стосунки між Амму та Велутою. Оточуючі зовсім не висловлюють співчуття до її нещасливого колишнього шлюбу, самотнього життя, що обтяжене відповідальністю за двох дітей. Навпаки, вони звинувачують її у чи не єдиному за все життя виборі на користь власної гідності та свободи, оцінюючи його як неправильний. Вона відчужена в родині та суспільстві. Тоді як розлучення її брата Чако, незалученість у життя доньки, відсутність роботи чи будь-якої самореалізації не викликають подібного засудження. Він звільнений від прискіпливого оцінювання і ніхто не слідкує за кожним його кроком. Його сексуальні стосунки із жінками з різних каст у родині ніби не помічають — не засуджують, але й не заохочують, розглядаючи

це як задоволення природніх потреб чоловіка. Тоді як кастова ворожість та мізогінія мають подвійну силу у ставленні оточуення до стосунків між Амму та Велутою, які розглядаються як непростимий злочин проти репутації та статусу родини.

Разом із тим, авторка будує долі своїх героїв так, що і жінки, і чоловіки опиняються в ролях тиранів та пригнічених. Все ж деякі її жінки мислять і діють самостійно, беруть на себе керівні ролі та свідомо чи несвідомо борються проти системи.

Висновки до розділу 1

Англомовна індійська література зародилася в час британського панування на цих землях та пережила бурхливий розвиток протягом 20-го та 21-го століть. Нова література кинула виклик колоніальним стереотипам про Індію та її людей, розширивши уявлення про і про цю країну, і про англомовну літературу загалом. Такі письменники, як Салман Рушді, Бхараті Мукерджі та Джумпа Лахірі, стали всесвітньо відомими, адже зосереджуються не лише на темах колоніалізму та національної ідентичності, а й розширюють спектр залучених тем та жанрів. Вони увійшли в новітній світовий канон. І часто вони поділяють дуальну ідентичність, живуть поза межами Індії, але все ще зберігають проблеми рідного краю й співвітчизників як центральні в своїй творчості.

У плеяді таких визначних авторів окреме місце займає Арундаті Рой. Подібно до інших, вона підіймає проблеми соціальної нерівності, маргіналізації, боротьби за свободу та права, але разом із тим вона вирізняється особливою увагою до зображення політичної та особистої боротьби та унікальною ліричною мовою своїх творів. Її письменницька майстерність відзначена Букерівською премією за роман «Бог дрібниць».

Основним родом діяльності Рой є активізм, критика уряду Індії та боротьба за права людини, екологічний захист та антиглобалізаційний рух. І її

активізм тісно пов'язаний з її письменництвом, в якому вона відображає наслідки цих та інших глобальних проблем.

Дослідники активно вивчають художні твори Арундаті Рой, залучають до цього різноманітні критичні методи, адже сама авторка показує різні сторони життя та стосунків між людьми. Найчастіше вона звертається до проблем постколоніального суспільства та пригнічення жінок, що зумовлює особливий інтерес постколоніальної та феміністичної критики до її романів.

Постколоніальна та феміністична методика аналізу відіграли важливу роль у розумінні та оцінці англомовної індійської літератури. Постколоніальні критики досліджують, як тексти відображають, осмислюють та кидають виклик колоніальному досвіду та спадщині й різним етапам їхніх трансформацій. Феміністична критика зосереджується на зображенні жінок у текстах, гендерних ролях та інституціях влади. Ці критичні підходи допомогли розкрити складність та нюанси англомовної індійської літератури, а також її зв'язок з ширшими соціальними та політичними контекстами й іншими культурами.

Отже, можна побачити, що в цьому романі Арундаті Рой акцентує увагу на свідомо створених жорстких структурах (іноді – утверджених юридично, часом – існуючих як традиційні моральні категорії), які працюють проти інтересів жінок. У цьому задіяні всі — так звані прогресивні політики, члени родини, поліція тощо. У традиційному індійському суспільстві такі сили процвітають, адже вони спрямовані на збереження влади над слабшими людьми. Соціальні структури сформовані таким чином, щоб освятити віктимізацію жінок. Зображення Рой жалюгідного життя жінок у романі «Бог дрібниць» безпомилково породжує увічнення цих експлуаторських сил.

Між тим, стосунки між Амму та Велутою, що мали бути інтимними і таємними, об'єктивно сприймаються читачем як протест проти суспільних законів. Персонажів переслідують і знищують як пряму атаку на інститут родини, релігію, політичний устрій.

РОЗДІЛ 2. РОМАН «БОГ ДРІБНИЦЬ» В ПРИЗМІ ПОСТКОЛОНІАЛЬНОЇ ТА ФЕМІНІСТИЧНОЇ КРИТИКИ

2.1. Фрагментоване минуле, нестерпне сьогодення: часопростір у романі «Бог дрібниць»

Тло роману Арундгаті Рой «Бог дрібниць» формує комплекс політичних та суспільних проблем, що побутували в незалежній Індії, у якій уже склався новий, порівняно з колоніальним минулим, устрій та життєвий лад. Авторка зображує культурне та соціальне різноманіття своєї країни, і тим поглиблює знання читачів про передумови подій, що відбуваються, постійно звертаючись до спільного та індивідуального минулого. Історія родини Іпе представлена в творі мозаїчно. Арундгаті Рой виходить за межі лінійного наративу, сплітаючи власний часопросторовий гобелен, що відображає глибокий і прямий вплив минулого на сьогодення. Роман свідомо руйнує усталену шкалу єдиного лінійного часу, натомість обираючи для оповіді плавну й фрагментовану структуру, яка відображає стосунки героїв. Перше, що варто відзначити в історії кожного покоління – це притаманні персонажам хитка пам'ять та неочікувані для читачів процеси переживання травми.

Рой використовує дуалістичний підхід до простору, охоплюючи як спільне, так і особисте, як велике, так і інтимне. Макрокосмічний рівень формують панорамні описи, які знайомлять читачів із прекрасними пейзажами, інтер'єрами будинків, чи зосереджується опис на історичних подіях, політичних потрясіннях у суспільстві, громадських протестах, чи на митях очікування літака у великому просторі аеропорту. Останній фрагмент, а саме прибуття Софі Мол та Маргарет Кочами, є майстерним поєднанням попереднього опису всіх детальних приготувань до прийому гостей, високого рівня емоційних переживань усіх героїв, що концентруються в окремому незвичайному і повному правил та обмежень просторі аеропорту. Адже візит родичів з Англії підсилює суворість правил, встановлених в домі родини Іпе.

Навпаки, мікрокосмічний рівень заглиблює читачів у суто особисті простори. Будинок Іпе стає мікрокосмом розірваних і деструктивних сімейних стосунків. Це місце, в якому традиції насилля продовжують існувати навіть зі зміною поколінь. Він мав бути домом щастя й гармонії для Ести та Рахель, але став місцем найбільшої трагедії в їхньому житті. Це мав бути будинок, де родина Чако могла б воз'єднатися, але після приїзду туди, Софі гине. Це місце — в'язниця для щирих душ, їхніх мрій та любові.

Подібним чином структуровані також обмежені простори, такі як поліцейська дільниця та партійний осередок, як церква, в якій відспівують Софі Мол чи кімната Бейбі Кочамми, у якій замикають Амму після катастрофи – всі вони підсилюють відчуття клаустрофобію та гноблення, з якими стикаються герої. Напіввідкритий, напівприхований простір за прилавком із напоями та закусками в кінотеатрі — пастка, в яку заманює Есту підступний чоловік, щоб скористатися його беззахисністю. Ці епізоди резонують із розумінням персонажів як в'язнів власної долі, помилок минулого та нещастя свого народження - чи йдеться про жінку, чи недоторканого Велуту, чи дітей-близнюків, які нікому не потрібні.

Взаємодія між простором і часом стає особливо сильною в подібних епізодах. Будинок Іпе та The History House, наприклад, стають сховищем спогадів. Саме фізичний простір викликає спогади про минуле, повертаючи героїв і читачів у ключові моменти їх життів. Зачинені порожні і темні кімнати стають постійним нагадуванням про розколоту родину. Це переплетення простору й часу відображає ідею пам'яті як нав'язливої присутності, що незмінно формує сприйняття героями їхнього сьогодення.

Такий відхід від традиційного уявлення про лінійність часу на користь наративу, що постійно коливається між минулим і сьогоденням, має на меті переплести спогади героїв із реальністю. Травматичні події з минулого, зокрема переживання близнюками втрати двоюрідної сестри, старшого друга та зрештою матері та розлука одне з одним, не полишають їх опісля, не даючи забути про пережите, формуючи їхні погляди та поведінку. Наприклад, це

відбивається на нестійкості вже дорослого життя Рахель та її поведінки. Її дивний вигляд помічає чоловік: *But when they made love he was offended by her eyes. They behaved as though they belonged to someone else. Someone watching. Looking out of the window at the sea. At a boat in the river. Or a passerby in the mist in a hat.*

He was exasperated because he didn't know what that look meant. He put it somewhere between indifference and despair. He didn't know that in some places, like the country that Rahel came from, various kinds of despair competed for primacy. And that personal despair could never be desperate enough. [47, с.19]

Ці аспекти оповіді також відображають циклічний характер історії. Суспільна нерівність і кастові забобони, які призвели до жахливої смерті Велути, продовжують впливати на персонажів навіть через десятиліття. У прямому зображенні, в алюзіях, у плінних спогадах про минуле, такий підхід підкреслює постійну боротьбу героїв проти соціальних обмежень та кайданів минулого.

Також упродовж твору читачам нагадують про трагедію, про яку ми ще маємо дізнатися. Цей нехронологічний підхід відображає спроби героїв примиритися з жахами минулого. Відомо, що одним з наслідків травми є неможливість відтворити послідовність її подій. Так Арундаті Рой підкреслює, як травма може зруйнувати лінійний хід часу всередині свідомості окремого індивіда.

Крім того, в тексті наголошується на надзвичайній крихкості спогадів. Спогади — це не статичні зображення минулого, а вічно змінювані матерії. Щоразу, коли ми відтворюємо спогад, він забарвлюється нашими теперішніми переживаннями та трансформується під впливом нашого емоційного стану. Це найперше підкреслює ненадійність пам'яті та суб'єктивний характер минулого, а також відображає циклічний характер історії, де минулі події продовжують резонувати в сьогоденні та впливати на майбутнє.

Фрагментованість наративу безпосередньо залучає читача в події твору. Збираючи воєдино розрізнені фрагменти минулого, читач активно вивчає

життєві шляхи героїв, глибше розуміючи їхні мотивації і особисті складнощі. Це створює спільний досвід, що дозволяє не лише співпереживати героям, але й спонукає самотійно розмірковувати про тривалість наслідків травми та роль пам'яті у формуванні людської долі.

2.2. Шлюб старшого покоління родини Іпе: Паппачі та Маммачі, як постколоніальна модель синтезу західного та східного модусів.

«Бог дрібниць» — це текст про різні форми пригнічення, взаємопов'язаність їхніх появ та подальшого існування. Пригнічення є і внутрішнім, і зовнішнім, і водночас має здатність спонукати індивідів до провокативних вчинків. Колоніальний гніт — зовнішній, в першу чергу, суспільний та політичний, — безпосередньо впливає на родинні, дружні й інтимні зв'язки, адже продовжує впливати на самосвідомість кожного індивіда навіть після здобуття індивідуальної свободи, чи незалежності всієї країни.

Ми прослідковуємо, як наслідки колоніалізму підсилюють внутрішні проблеми індійського суспільства. Патріархальний та колоніальний устрій йдуть обруч, а тому найбільшими жертвами завоювань завжди стають жінки і діти, як одні з найменш захищених верств населення. А в парадигмі індійських традицій такими були ще й люди з касты недоторканих. Насилля, що зазвичай йде від чоловіків, посилюється імперським гнітом. Однією з причин була маргіналізація усього індійського, і як наслідок, виключення індійських чоловіків з публічного простору. Позбавлені прав та можливостей, вони все ж прагнули влади і самоствердження, тому переносили свої комплекси в побутовий простір. Вони ставали завойовниками для власної родини. З одного боку, сім'ї залишалися осередками національної культури, з іншого — в них культивувалася традиція насилля та приниження. І зовнішній світ, і внутрішній, родинний спиралися на жорстокість.

Арундаті Рой зображує наслідки економічних та соціальних проблем, що обертаються особистими катастрофами і для жінок, і для чоловіків. Її жінки позбавлені прав, але й чоловіки зазнають тиску. Усі вони безсилі перед

зовнішнім світом, тому авторка утримується від того, щоб показати лише жіноче безсилля і чоловічу владу. Представники обох статей проєктуються в творі і як жертви, і як тирани, часто поєднуючи ці модуси поведінки.

Головним у родині Іпе до певного часу був Паппачі, що працював у державній установі імперським ентомологом, щиро підтримував британську владу, мав суспільну повагу і бездоганну репутацію. Але за зачиненими дверима дома він був недовірливим тираном, що тероризував рідних найбрутальнішими способами. Можна стверджувати, що ланцюжок насилля в родині почався з нього. Він — уособлення жорстокості, приниження та дволикості.

Його дружина Маммачі живе в постійному страху за своє життя перед чоловіком, але нікому про це не розповідає і не захищає своїх дітей від їхнього батька. Вона звикла до побоїв і принижень і мало розуміє нищівні їхні наслідки, адже після смерті чоловіка сама продовжує традицію насилля в родині. Змирившись зі своїм становищем і соціальною роллю, вона не вступає у конфронтацію із чоловіком і традиціями. Натомість вона грає роль щасливої зразкової дружини ідеального сім'янина. І їй це успішно вдається, адже оточення певне, що їхньому союзу можна лише позаздрити. У чоловіка вона не знаходить ні любові, ні розуміння, ні підтримки. Він готовий знищити все, що люблять його рідні. Він нищить не лише речі, як-от шматує улюблені гумові чоботи маленької Амму, а й мрії та захоплення. Під час проживання у Відні талант Маммачі до гри на скрипці був помічений її викладачем. Із заздрощів та страху, що жінка може бути успішнішою за нього, Паппачі припинив її навчання.

Роки опісля вона все ж знаходить простір для самореалізації. Вона започатковує бізнес «Райські маринади і варення». Але її успіх та зростання популярності лише стають новими причинами його ревнощів, до яких додається бажання помститися та зруйнувати її справу. Лише страх перед сином зупиняє його. Коли той, ставши свідком насилля над Маммачі, зупиняє батька і застерігає його ніколи так більше не робити, Паппачі підкорюється,

але разом із тим й обриває будь-яке спілкування з дружиною взагалі. Як джерело насилля, він розуміє лише погрози й силу.

Його схильність до параноїдальних заздрощів має своє коріння. Ще працюючи ентомологом, він виявив моль, яка, на його переконання, належала до окремого нового виду. Однак, йому не судилося зажити слави першовідкривача — інші дослідники визначили, що комаха відноситься до вже відомого виду. Сама ця подія підірвала його віру в себе. Але він зазнав ще більшої несправедливості — після його виходу на пенсію відбулася таксономічна перестановка, в результаті якої ця моль все ж таки була визначена як окремий вид, але названа на честь нового виконувача обов'язків директора, а не Паппачі. Ці події відбулися у вже незалежній Індії, і гнів Паппачі був спрямований на безвідповідальних співвітчизників. Він був переконаний, що під імперським правлінням справедливість була б захищена. Тому це лише підсилює його ненависть до співвітчизників та спричиняє новий виток насилля в родині.

Шлюб Паппачі та Маммачі — це приклад повновладного домінування чоловіка над жінкою, що можна порівняти хіба що із безкарним ставленням господаря до свого раба. На жаль, це була найпоширеніша модель розподілу гендерних ролей у традиційній індійській родині.

Разом із тим, для інших вони прекрасна інтелігентна родина. Вони належать до вищого класу і сприймають свій статус як належне. Вони не лише імітують внутрішню гармонію, а й вдаються до мімікрії колоніального. Вони прагнуть відтворення «кращого», «правильного» способу життя, впроваджуючи британське у свій побут. Так, Чако називає їх «родиною англофілів».

Можемо говорити, що це напряду пов'язано з родом діяльності Паппачі — він був ентомологом, що працював на британський уряд. Впровадження колонізаторами іншої освітньої системи, розвиток науки мали на меті підкорення місцевих та експлуатацію їх та ресурсів їхнього краю. Освітні заклади ставали найміцнішими осередками підтримки та розповсюдження

імперської ідеології, адже в них навчали англійської мови, привчали до чужої культури, позиціонуючи її як правильну та вищу, ніж локальні звичаї. Вихованці таких закладів більше прагнули асимілюватися з британцями – так ми спостерігаємо феномен, який Гомі Бгабга називав «мімікрією». Дослідник стверджує, що врешті-решт вона стає руйнівною не лише для колоній, а й для імперії. Але говорячи про негативні її наслідки, зазначимо, що вони стають серйознішими і навіть посилюються і в постколоніальний період. Саме його ми спостерігаємо в романі «Бог дрібниць». Мімікрія створює стан амбівалентності — у спробах нормалізувати та наслідувати колонізаторську культуру і мову, люди змішують її зі своєю власною, створюючи нову, гібридну культуру і подеколи мову (наприклад, індійська англійська як один з регіональних різновидів англійської мови). Носіями гібридної культури стає абсолютно новий суспільний клас — це корінні індійці, що за ідеологією, моральними установками, звичками, сферою інтересів та зайнятості є вже британцями.

Як вважали інші, Паппачі став англійцем по духу та звичкам. Подібна тенденція спостерігалася в індійському суспільстві колоніального періоду. Він носить костюми, а не звичний для місцевих одяг мунду. Своєю поведінкою, зовнішнім виглядом та мовою він вирізняє себе серед жителів Асменема та усіляко відмежовує себе від представників нижчих каст.

Він та його родина докладають зусиль, щоб стати «білими». Тож предметом гордості для родини є автомобіль Плімут, перекуплений у англійця. У вільний час Маммачі займається грою на скрипці. Таке аристократичне хобі не підтримується її чоловіком, але й не забороняється, так само як і захоплення інших членів родини британською літературою — упродовж дії роману і дорослі, і діти цитують Шекспіра та інших європейських авторів. До прикладу, Амму читає своїм дітям Есті й Рахель Кіплінга. Тобто таким чином діти змалку знайомляться з літературним колоніальним поглядом на свою країну. Більше того, їхня двоюрідна бабуся Бейбі Кочамма змушує їх говорити лише англійською. В якості покарання за непокору цьому правилу, вона відбирала

їхні кишенькові гроші та вимагала сто разів написати фразу «I will always speak in English» [47, с. 36]

Будь-що імперське автоматично вважається кращим та вищим за корінне і рідне. Паппачі не приховує того, що автоматично ставить усіх англійців вище за будь-яких представників корінного населення Індії. Він захищає та виправдовує їх так, ніби сам є одним з них. Коли його донька Амму покидає свого аб'юзивного чоловіка через те, що він готовий був віддати її своєму керівникові-англійцю для сексуальних утіх, він не вірить їй:

Pappachi would not believe her story—not because he thought well of her husband, but simply because he didn't believe that an Englishman, any Englishman, would covet another man's wife. [47, с. 42]

Ця ситуація доводить як те, що він не здатний на емпатію та любов до своїх рідних, так і те, що для них він перетворився на «домашнього колонізатора», «сагіба» не за походженням, а за свідомістю.

Таким чином, ми можемо розглядати в цій лінії твору родину Іпе та Індію як мікро- та макросвіти, які поєднують різні рівні конфлікту роману.

2.3 Подвійні суспільні стандарти на прикладі життєвих доль брата та сестри Чако і Амму. Кохання Амму та Велути як найвищий прояв непокори традиційному суспільству.

Цей роман — родинна сага про тяглість пригнічення в індійських традиціях, що обмежують не лише жінок, а й чоловіків. Суспільство встановлює певні норми й очікування щодо їхнього життя з наймолодшого віку. І варіанти вибору в межах цих норм залишаються досить обмеженими. Вихід за рамки карається щонайменше спільним бойкотом тих, хто пішов іншим шляхом.

Нерівність становища жінок та чоловіків в родині Іпе, здається, є такою ж давньою, як і патріархальний устрій в Індії та світі загалом. Голова родини — Маммачі все життя прожила без кохання, у постійному страху перед своїм жорстоким та егоїстичним чоловіком Паппачі, який щоночі бив її мідною

вазою. Вся її нереалізована любов та ніжність була спрямована на старшу дитину — її сина Чако. Він завжди залишався її золотою дитиною, предметом обожаювання. Водночас він став її спасителем від насилля чоловіка, що кардинально змінило її ставлення до нього: *The day that Chacko prevented Pappachi from beating her (and Pappachi had murdered his chair instead), Mammachi packed her wifely luggage and committed it to Chacko's care. From then onwards he became the repository of all her womanly feelings. Her Man. Her only Love.* [47, с. 168]

Отже, вся любов в родині була спрямована на Чако, а разом із нею й надії, й очікування. У порівнянні зі своєю сестрою Амму Чако займає очевидно привілейовану позицію. Він здобуває шкільну освіту та в подальшому отримує стипендію на навчання в Оксфорді, де одружується на англійці.

І ревна й абсолютна любов матері до нього тільки зростала, не залишаючи тепла і співучасті іншим. Унаслідок цього Чако стає егоїстичним та інфантильним чоловіком, що нездатний реалізуватися в житті. Можливо, він і не відчуває гострої потреби в цьому, адже завжди отримує схвалення Маммачі незалежно від того, що робить.

Інфантильність Чако може бути наслідком власне того, що на нього було покладено багато надій, а отже й обов'язків, яких він не хотів. Тому між двома стандартними реакціями на такі обставини — бунтом або підкоренням, він обрав останнє. На перший погляд, він задовольняє мрії батьків, але й не стає успішним. Бути high-achiever не в характері Чако, він не здатний реалізуватися в житті. Можливо, він і не відчуває гострої потреби в цьому, адже завжди отримує схвалення Маммачі, незалежно від того, що робить.

Він — особистість, нездатна взяти відповідальність за себе та інших. Але через позиціонування його як головного в родині, його рішення та дії мають відчутний вплив на життя інших героїв. Напружені стосунки з сестрою та незмінна зверхність у ставленні до неї та інших спричиняють тільки більше нещастя Амму та зрештою повністю руйнують родину.

Нерівність брата і сестри проявлялася ще з їхнього раннього дитинства.

Амму зовсім не прагне усталеного життєвого шляху — стати зразковою дружиною та матір'ю, віддати свою долю в руки інших, а саме батька та чоловіка. В родині вважали, що їй немає необхідності отримувати освіту, але й забезпечити її гідним посагом не змогли, тому їй не знайшли гідного нареченого в рідному Аєменемі. Неможливість здійснити бажане не позбавило її надії вирватися з-під влади нестерпного батька-тирана та вічно страждаючої матері. Прагнучи хоч якоїсь розради, вона їде на літо до тітки в Калькутту, де зустрічає індуса-бенгальця з Ассамі, з яким скоро одружується. Це не був шлюб, побудований на щирій любові. Амму вбачала в ньому спосіб звільнення, хоч все і обернулося зовсім інакше.

Отже, брат та сестра з молодості реалізують дуже схожі життєві паттерни: одружуються за межами свого рідного міста та своєї культури, заводять дітей, обидва діють згідно очікуванням батьків. Тільки Чако з підтримкою родини намагається влаштувати життя в Оксфорді, а Амму буквально втікає в інший регіон Індії. До цього їх спонукають зовсім різні обставини. Хоч брат та сестра й мали бути найріднішими людьми, вони чужі одне одному.

Так, складна та емоційна життєва історія Амму не викликає співчуття у її рідних, але захоплює та змушує читачів співпереживати їй. Побутує думка, що прототипом героїні була мати Арундаті Рой. Вона була активісткою з родини сирійських християн і за словами письменниці, ця жінка, що завжди прагнула свободи, мала найбільший вплив на її життя. Однак ймовірно, що Амму натхненна і самою авторкою, що теж переживала насилля в родині і втекла з дому в підліткові роки.

Життєвий вибір Амму, її протистояння суспільним нормам призводить до ізоляції, економічної залежності від інших та, зрештою, низці трагедій в її житті та житті її дітей. Схильна до волевиявлення, активна та водночас чутлива, вона не знаходить співчуття серед близьких щодо її самотнього життя, складного шлюбу, її тривоги за своїх дітей та бажання захистити в

першу чергу їх. В одруженні вона шукала в першу чергу захисту від жорстких та байдужих родичів. Натомість, вона потрапила в нову пастку: вона була економічно залежна від чоловіка, але тепер несла відповідальність не лише за себе, а й за двох малих дітей. Вона була готова залишатися з ним до останнього, поки це не створило прямої загрози дітям: *When his bouts of violence began to include the children, and the war with Pakistan began, Ammu left her husband and returned, unwelcomed, to her parents in Ayemenem. To everything that she had fled from only a few years ago. Except that now she had two young children. And no more dreams.* [47, с. 42]

Це крок, що вимагав великої відважності та сильної волі. Це її прояв влади та самосвідомості, який, на жаль, залишається непомічений суспільством. Натомість її засуджують, адже це простір влади чоловіків, у якому вона стає практично ніким, назавжди, до самої нікчемної смерті в порожній кімнаті готелю, залишаючись на маргінесі суспільства.

Вона рятує дітей від фізичного насилля та споглядання деструктивних стосунків їхніх батьків, але дім в Аєменемі не стає безпечним прихистком для всіх них. Вони позначені клеймом безбатченків, яких виховує бунтівна розлучена мати. Бейбі Кочамма дає повнішу її характеристику: *a divorced daughter from intercommunity love marriage.* [47, с. 45-46] І вони все ще залишаються залежними — тепер від родини Амму. Ці обставини, турбота про виховання дітей та їхнє майбутнє додають хвилювань жінці та роблять її ще більш вразливою.

В історії Амму авторка порушує проблему можливості жінки належати собі самій та робити вибір, спираючись на власні бажання та потреби. Це проявляється в її позиції щодо розкриття сексуальності героїні та її вибору кохання, вільного від нав'язаних норм. Наразі вона кидає виклик «законам кохання», що обмежують людей в тому, кого і як треба любити.

Після семи років мовчазного підкорення патріархальним нормам, постійного засудження в родинному колі та повної самовідданості двом дітям,

вона відчуває сексуальне бажання, що в ній пробуджує Велута з касти недоторканих. Після зростання в аб'юзивній родині, де батьки не мали любові та поваги одне до одного, та стосунків, де її бачили лише як сексуальний об'єкт, який можна використати і можна віддати комусь іншому, інтимна близькість з чоловіком вимагає сили волі, рішучості та великої довіри йому. І в цих стосунках вона нарешті знаходить втіху, розраду, турботу й любов, і віддає те ж саме Велуті.

Їхній зв'язок можна порівняти з подібними міжкастовими та міжрелігійними стосунками в індійській культурі. Так, в індійській літературній традиції знаходимо такі сюжети: кохання доньки рибалки Сатьяваті та принца Шантану, оспіване ще у священних текстах індуїзму «Магабгарата» та «Деві-Бхагават-Пурана». [55]

Але щастя Амму та Велути триває зовсім недовго. Цей її вияв непокори суспільним нормам стає причиною центральної трагедії роману. Велуту звинувачують у смерті Софі Моль і жорстоко вбивають у поліцейському відділку. Саму Амму зв'язок із чоловіком з касти недоторканих остаточно віддаляє від родини та її дітей. Через страх людського осуду її проганяють з дому, а близнюків розлучають — Еста вимушений поїхати жити до батька, якого він ледь знав. Більше того, після такого скандалу її діти ще менш є прийнятними у суспільстві.

У світі роману «Бог дрібниць» Арундаті Рой переплітаються жорстокість і смерть, залишаючи вічний слід в житті героїв. Цей мотив проявляється у двох пов'язаних подіях, що згадуються і розкриваються протягом усього тексту: жорстокому вбивстві недоторканого Велути і випадковій смерті англійки Софі Мол, дитини, привілейованої за фактом свого походження та світлої шкіри. Через ці контрастні смерті Рой досліджує проблеми соціальної несправедливості, крихкості життя та незмінної сили любові та вірності, що переживають навіть трагедію.

Велута, як і Амму, схильний до порушення встановлених кордонів. Народжений недоторканим, що автоматично зробило його небажаним серед

представників інших каст, він став аутсайдером навіть у колі таких самих, як і він. Він вірить, що всі люди народжені вільними та рівними, тому викорінює в собі почуття неповноцінності стосовно вищих каст. Це, ймовірно, порушує встановлений порядок у його спільноті. Інші недоторкані могли сприймати непокору Велути як спробу піднести себе над кастою, створюючи напругу та призводячи до остракізму. Відмова скоритися вищим кастам розглядається як відверта зневага до встановленої соціальної ієрархії і породжує в інших відчуття того, що морально він вищий від усіх інших та унікальний. А подібне становить загрозу для світу усталених традицій.

Представники обох каст прагнуть нагадати Велуті його місце, тоді як він поступово порушує чи не усі соціальні кордони.

У розповіді про долі Амму та Велути авторка підкреслює суворі реалії, з якими стикаються ті, хто кидає виклик усталеному порядку. Вона демонструє, що це не є простим і спонтанним простим вчинком із незначними наслідками. Натомість це свідомий вибір, який несе серйозні ризики. Ті, хто вирішує кинути виклик суспільним нормам, часто стикаються з важкими наслідками, навіть якщо їхні дії можна було б виправдати мораллю та почуттями.

У структурі цього світу соціальна несправедливість превалює над моральною правдою. Єдиний переступ за межі дозволеного знищує усі добрі справи Велути та намагання Амму жити правильно в її новій ролі на новому місці з більшою відповідальністю. Їхнє кохання стало останньою провиною, що призвело до найвищих покарань – смерті та вигнання.

Порівнювати те, як завершуються їхні життя, складно. З одного боку, «по-справжньому», прямо карають лише Велуту. Після жорсткого побиття поліцією він не прожив і дня. Але ми знаємо, що в останні години перед своїм арештом, зовсім перед обличчям смерті, він був щасливий.

Тоді як Амму, приречена на вигнання, зазнає ще більшого осуду. До розкриття їхніх стосунків з Велутою вона не вважалася правильною дружиною, покірною донькою і достатньо порядною жінкою, але вона була

хорошою матір'ю. Але після викриття їхнього зв'язку вона остаточно падає в очах оточення, і їй не можуть більше довірити виховання дітей. Вона вимушена страждати в повній самотності та відчуженості від усіх до свого останнього дня. Її покарання розтягується на роки.

Більше того, воно продовжується навіть після її смерті. Рахель та Чако не можуть відспівати та поховати її як належне, адже церква відмовляється робити це. Тоді її тіло, загорнуте в брудне простирadlo, ніби мотлох чи сміття, відправляють до крематорію для жебраків та безхатченків. Навіть мертва вона не знаходить належного ставлення до себе в родині, її знову позбуваються і викидають.

Зовсім контрастною до горя, якого зазнають Велута, Амму та її діти, є трагічна смерть Софі Мол. Вона є яскравим нагадуванням про непередбачуваність життя. Її зовсім випадкове падіння в річку підкреслює крихкість існування, незалежно від соціального становища. Чи можемо стверджувати, що вона чи близнюки, що були поруч з нею, теж несуть відповідальність за те, що трапилося, як і Амму та Велута відповідають за свої дії? Вона напрошується на прогулянку річкою із близнюками, знаючи, що їй це заборонено. З іншого ж боку — вона лише дитина, що не хотіла нудитися в самотності.

Такі контрастні смерті та різні їхні передумови та наслідки нагадують, наскільки важливі дрібниці, з яких складається наше життя:

Perhaps it's true that things can change in a day. That a few dozen hours can affect the outcome of whole lifetimes. And that when they do, those few dozen hours, like the salvaged remains of a burned house—the charred clock, the singed photograph, the scorched furniture— must be resurrected from the ruins and examined. Preserved. Accounted for.

Little events, ordinary things, smashed and reconstituted. Imbued with new meaning. Suddenly they become the bleached bones of a story. [47, с. 32]

І насолода кохання, і дитячі веселощі, і страшне насилля, і випадкова смерть підкреслюють крихкість людського існування, що сплетене з

випадкових моментів. Народжене в тиші, таємниці і швидкоплинності часу, кохання Амму та Велути живе далі. І такою самою мовчазною, потаємною і вічною є любов між Естою та Рахель, що переступає за межу кохання. Їхній зв'язок не руйнують навіть двадцять три роки розлуки, лише поглиблюючи те, що було збудовано спільними спогадами, дитинством та одним народженням на двох.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.

Фрагментована просторово-часова структура роману «Бог малих речей» — це не просто вибір стилю; вона служить глибокій тематичній та організаційній меті. Рой деконструє лінійний час і досліджує багатогранну природу простору, й таким чином заглиблюється в складність феномену пам'яті, втрати та тривалих наслідків травми. Постійний рух між минулим і сьогоденням відображає спробу героїв орієнтуватися у світі, що не готовий їх прийняти. Проте, серед мотивів меланхолії і моральних втрат роман також пропонує непереборну надію. Мікрокосми, навіть перетворюючись на місце трагедій, залишаються прихистками, місцями дозволеної інтимності та захисту індивідуальної вразливості.

Рой також працює з пам'яттю задля унаочнення спадковості деструктивної поведінки та особливостей спокутування проступків перед суспільними нормами. Вона зображує патріархальне індійське суспільство як таке, що пригнічує і чоловіків, і жінок. Вона вибудовує систему персонажів, серед яких аб'юзерами виступають представники обох статей. Часто колишні жертви насилля переймають ролі своїх агресорів, руйнуючи добрі міжлюдські взаємини в усіх сферах життя.

Родина Іпе змальована як осередок нерівності й насилля. Так, старші жінки родини Іпе, — Маммачі та Бейбі Кочамма, жінки нещасливі, яким відмовили в праві на любов та спокійне захищене життя у власному домі (або й погрожували забрати і право на проживання у цьому ж домі), не проявляють ніякого співчуття до подібної долі Амму. Навпаки, вони стають її

найбільшими ненависницями та гнобительками. Очевидно, такі паттерни поведінки продиктовані сліпим слідуванням суспільним нормам, які Амму неодноразово порушує. І хоч її бунтарство не приносить успіху, а лише зрештою доводить її існування до найжалюгіднішого стану, воно руйнує можливість її дітей мати благополучне майбутнє серед тих, хто б щиро про них турбувався, і стає непрямою причиною смерті її коханого, їй не можуть пробачити навіть спроб влаштувати своє життя за іншими правилами. Її боротьба з нормами спрямована не на себе в першу чергу — вона абсолютно віддана своїм дітям і готова носити ганебне клеймо розлученої жінки, аби захистити їх. Ланцюжок насильства руйнується на Амму, що нездатна заподіяти свідоме зло своїм дітям. Вона вбачає в них і свій особистий тягар, і єдину втіху.

Прослідкуємо цю спадковість насильницьких практик. Родину Іпе можна розглядати як мініатюрний образ колоніального патріархального соціуму, де Паппачі виступає в ролі жорсткого володаря цього простору, що водночас є йому чужим. За нещасливим збігом обставин він не отримує професійного визнання і стає ще страшнішим тираном стосовно своєї дружини. Пізніше Маммачі та Бейбі Кочамма, теж постраждали від насильства та несправедливих правил життєустрою, тиранять тих, кого вважають нижчими за себе, навіть якщо це рідні їм люди. Чако теж переймає традицію деспотизму, але це скоріше продиктовано йому уявленням про роль чоловіка в родині — господаря над жінками та дітьми. Хоч він й не керує нічим в домі, він відмінно виконує свою функцію захисника суспільних та родинних норм та ката для тих, хто їх переступив. Іронічно, але його самого ці правила не обходять.

Хитросплетіння доль зовсім різних людей, створює своєрідний гобелен-схему подорожі для читача простором цього тексту та річкою часу, що складається з дрібниць та швидкоплинних моментів, але водночас виступає сукупним образом індивідуальних історій і суспільних практик постколоніального досвіду Індії.

РОЗДІЛ 3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ РОМАНУ «БОГ ДРІБНИЦЬ» АРУНДАТІ РОЙ У СТРАШІЙ ШКОЛІ

3.1 «Бог Дрібниць» у шкільних програмах інших країн. Випадки заборони роману в школах США

У 2016 році онлайн-видання некомерційної організації Comic Book Legal Defense Fund опублікувало статтю про виключення роману Арундати Рой «Бог дрібниць» з програми літератури (English) старшої школи міста Лемонт штату Іллінойс. [60] Як зазначено у статті, твір не пройшов процес початкового затвердження згідно з навчальною політикою округу. Причиною стали скарги батьків та освітян на наявність у романі тем, що є неприйнятними для віку учнів старшої школи. Подібні коментарі лунали і на адресу автобіографічної книги Майї Енджелу «Я знаю, чому пташка співає в клітці», що містить свідчення про зґвалтування дитини. Обидві книги були запропоновані до читання не в повному обсязі, а у форматі вибраних розділів. Але навіть за такої умови «Бог дрібниць» був виключений з програми через наявність сцен сексу в ньому, тоді як твір Енджелу залишився як альтернативний вибір до читання, хоч згідно із заявою навчального закладу, учні цією можливістю не користувалися, надаючи перевагу іншим текстам.

Також роман «Бог дрібниць» мав своє місце в програмі літнього читання старших навчальних закладів штату Алабама. Його наявність в ній була переглянута після звернення учениці та її батька. Як повідомляє вже вищезгадане видання, вони обрали твір для читання за відгуками в інтернеті, але після детального ознайомлення зі змістом звернулися до директора школи. Комітет, що був скликаний для оцінки тексту, постановив виключити його зі списку книг, запропонованих для читання. Причини цього рішення були подібні до тих, що мали місце у випадку зі школою міста Лемонт: звинувачення у непристойності окремих сцен та наявності ненормативної лексики. [43]

3.2. Освітній потенціал роману Арундату Рой «Бог дрібниць»

У вітчизняну шкільну програму зарубіжної літератури романи Арундату Рой не включені. Але ми можемо розглядати його як такий, що заслуговує на увагу освітян і має великий методичний потенціал.

Як зазначено у Навчальній програмі зарубіжної літератури закладів середньої освіти, головною метою вивчення предмета «Зарубіжна література» в загальноосвітній школі є прилучення учнів до кращих здобутків зарубіжної літератури та культури, розвиток творчої особистості (читача), формування в неї гуманістичного світогляду, високої моралі, естетичних смаків, а також якостей громадянина України, який усвідомлює свою належність до світової спільноти.

Тексти, що вивчаються у школі, мають ознайомити учнів зі світовими здобутками літературної творчості, запропонувати матеріали для формування широкого погляду на різноманіття світових культур. Цього ми, як викладачі, можемо досягти шляхом підбору літературних творів, що репрезентують різні епохи історії людства, країни, спільноти та особисті та колективні досвіди. Широкий спектр тем, наявних в тексті роману «Бог дрібниць», особисті погляди та ідеологічні переконання його авторки можуть дати суттєвий матеріал для індивідуального вивчення та роботи в класі.

Даний твір може бути запропонований до вивчення у курсі зарубіжної літератури старшої школи. А саме ми б рекомендували виділити 4-5 годин на його вивчення як частини розділу «Література другої половини ХХ – початку ХХІ ст.» у програмі профільного (філологічного) 11 класу. Даний твір також можна було б помістити у список творів для додаткового читання або зробити темою літературного факультативу.

Хоча роман був написаний у 1997 році, багато тем, які він досліджує, залишаються актуальними й досі. І ми певні, що за правильного підходу ним можна зацікавити школярів.

Арундаті Рой славиться унікальною мовою своїх творів та майстерним використанням образів. Її художні твори метафоричні та емоційні. Це зробить читання захопливим і водночас змусить учнів співпереживати героям. Останній фактор, у свою чергу, допоможе розвинути емпатію та краще розуміння тих, чий обставини життя відрізняються від звичних їм.

Даний твір можна використати для розширення географії їхніх літературних подорожей. «Бог дрібниць» — цінний інструмент для розуміння сучасного світу. Він наочно демонструє складність та різноманітність індійського суспільства, спонукає до дослідження та критичного осмислення проблем колоніалізму, кастової системи, гендерної нерівності та інших соціальних викликів. Учні можуть самостійно провести паралелі із історією України та виокремити обставини життя героїв, які можемо вважати спільними із нашими чи подібними до таких. Робота з даним текстом допоможе розвинути навички аналізу тексту та його інтерпретації. Індивідуальні завдання чи колективні по попередній підготовці до опрацювання тексту чи спрямовані на роботу з текстом після чи під час прочитання поліпшать навички письма та аргументації власних думок, пошуку інформації. Ознайомлення з романом «Бог дрібниць» безперечно стане однією з віх підготовки школярів до життя в полікультурному просторі.

Однак ми не маємо забувати про виклики, що постануть при вивченні «Бога дрібниць» у школі. Серед них зазначимо такі: необхідність окремого ознайомлення з історією Індії та особливостями кастової системи; наявність у тексті сцен сексуального, фізичного та морального насильства та сцен сексу загалом, включно із інцестуальним зв'язком.

Одним із варіантів вирішення даних проблем є читання в класі вибраних розділів книги, що не будуть містити в собі особливо жорстокі чи дискусійні моменти.

Також для ефективнішого вивчення цього твору пропонуємо надати учням стислу довідку з історії Індії, а саме таких подій:

- 1757: Британська Ост-Індська компанія засновує свою столицю в Калькутті.
- 1857: індіанці провадять свою першу «війну за незалежність» проти Компанії, яку колоніальні історики назвали «Великим заколотом». Цей конфлікт став причиною скасування Компанії, а Індія, згідно Акту про поліпшення управління Індією перейшла під пряме управління британською короною.
- 1885: створення Індійського національного конгресу, який згодом започатковував політичний рух за незалежність від Британії. Згодом, у 20 столітті його очолив Магатма Ганді — провідник боротьби за незалежність Індії. [5]
- 1947: Індія проголошує незалежність, ставши першою британською колонією, яка відокремилася від Корони

Також рекомендуємо долучити наочні матеріали, такі як мапи Індії і штату Керала для географічної ідентифікації топосів роману. (Додаток А і Б)

Одинадцятикласники можуть обрати цікавий їм аспект роману та дослідити його в есеї чи підготувати інтердисциплінарний проєкт. Наприклад, така позакласна робота може поєднати літературу та історію чи мистецтво Індії. Можна запропонувати таку форму творчої роботи як проєкування подальшої долі героїв Ести та Рахель.

3.3. План-конспект позакласного заходу.

Тип уроку: Позакласний захід – факультатив «Юні книголюби»

Клас – 11

Тема: Історія підлітків у романі індійської письменниці Арундате Рой «Бог дрібниць»

Мета:

= навчальна – навчитися проводити паралелі між художніми творами, знаходити спільні риси сюжетів та тем;

= розвивальна – розвивати вміння виокремлювати головне в тексті, працювати з окремими сюжетними лініями та цитатами;

= виховна – виховувати моральні цінності, повагу до інших та емоційний інтелект, підготувати учнів до існування в соціумі.

Ключові компетентності (наскрізні лінії):

- спілкування державною мовою: учень(иця) сприймає, розуміє, критично оцінює та інтерпретує інформацію державною мовою;

- математична компетентність: учень(иця) установлює причинно-наслідкові зв'язки; відокремлює головну та другорядну інформацію; будує гіпотези; розуміє тенденції, закономірності, процеси;

- соціальна та громадянська компетентності: учень(иця) аргументовано та грамотно висловлює власну думку щодо суспільно-політичних питань; уникає дискримінації інших у процесі спілкування; визначає в літературних творах суспільно-політичний контекст, актуальні соціальні проблеми та ідеї, приклади громадянських якостей в образах персонажів; розуміє важливість демократичних цінностей та утверджує їх в особистому та громадському житті; поважає закон та правові норми; утверджує право кожного на власну думку;

- обізнаність та самовираження у сфері культури: учень(иця) сприймає твори літератури в контексті культури доби, аналізує та інтерпретує літературні твори зарубіжних авторів в аспекті національної культури та загальнолюдських цінностей. [8, с.3]

Предметні компетентності: учень(иця) розуміє сенс прочитаного; описує персонажів, їхні риси, поведінку, умови життя, соціально-культурний контекст; характеризує образи персонажів, образ автора; обговорює прочитане; критично ставиться до інформації, формує власне бачення проблем; обстоює, аргументує власну позицію, думку; узагальнює набутий культурний досвід вивчення літературних творів; орієнтується у царині класичної й сучасної літератури; порівнює літературні твори і явища (окремих

компонентів і цілісно); вміє оцінювати художню вартість творів, творчо-критично осмислює їхній зміст, визначає актуальні ідеї, важливі для сучасності, тощо. [8, с. 5-9]

Попереднє завдання: прочитати роман Арундаті Рой «Бог дрібниць».

Обладнання: текст роману «Бог дрібниць», роздатковий матеріал (Додаток А, Б)

Хід уроку (45 хв.)

Організаційний момент – 1 хв.

Вступне слово вчителя – 3 хв.

Вітаю, діти! Сьогодні ми з вами обговоримо цікавий та незвичайний роман сучасної індійської письменниці Арундаті Рой «Бог дрібниць». Ви пригадуєте твори індійської літератури, що ми читали в курсі зарубіжної літератури?

Очікувані відповіді: індійські міфи про творення світу та потоп

Чудово! Для кращого розуміння світу, в якому живуть герої сьогоденного роману, давайте дізнаймося більше про один з прекрасних регіонів Індії та трохи зануримося в історію цієї країни. Нагадайте, де і коли відбувається дія роману?

Очікувані відповіді: в штаті Керала на півдні Індії наприкінці 20 століття.

Реалізація освітньої мети – 24 хв.

Саме так! Дія «Бога дрібниць» розгортається в штаті Керала на півдні Індії наприкінці 20 століття. Штат Керала, розташований на півдні країни. Погляньте на мапи. Цей штат відомий своїми пишними ландшафтами і багатою культурною спадщиною. Як і більша частина Індії, вона має складну історію, сформовану колоніалізмом, соціальним розшаруванням і політичними змінами.

Керала відома своїм різноманітним населенням, що включає індуїстів, мусульман і християн, що творить багатий гобелен традицій і практик. Культура регіону також відзначається своїми літературними і мистецькими досягненнями.

Одним із важливих аспектів індійського суспільства, зображених у романі, є кастова система, жорстка соціальна ієрархія, яка століттями диктувала життя людей. Незважаючи на її законне скасування, вплив зберігається, впливаючи на соціальні взаємодії та можливості людей.

Дізнавшись це все, давайте звернемося і до біографії письменниці. Деякі читачі та дослідники стверджують, що її твір має автобіографічну основу. Пропоную вам ознайомитися із особливостями її життєвого шляху.

Біографічна довідка, попередньо підготовлена учнями:

Арундаті Рой народилася 24 листопада 1961 року в Шиллонзі, Індія, є відомою письменницею та активісткою. Вона виросла в Кералі, що значно вплинуло на її творчість. Дебютний роман Рой «Бог дрібниць» отримав Букерівську премію в 1997 році і приніс їй міжнародну популярність. Крім свого літературного успіху, вона відома своєю відкритою активністю в соціальних, екологічних і політичних питаннях. Рой продовжує залишатися вагомим голосом у сучасній літературі та пропаганді, поєднуючи свою майстерність оповідання з глибокою відданістю соціальній справедливості.

Дякую за таку цікаву розповідь! Думаю, тепер ми готові обговорювати і сам роман! Ми вже говорили про кастову систему Індії, яким ж чином вона впливає на життя наших героїв?

Очікувані відповіді: Кастова система відіграє вирішальну роль у романі. Приречені, але щирі почуття Велути та Амму порушують глибоко вкорінені межі каст, що призводить до трагічних наслідків. Ці стосунки кидають виклик жорстким соціальним нормам і кастам, підкреслюючи руйнівну силу суспільних обмежень. Через їх історію Рой критикує несправедливість і жорстокість цієї системи.

Справді так. А ще соціальну несправедливість гостро відчують на собі маленькі близнюки Еста та Рахель. Їхня маленька пригода перетворюється на страшну трагедію. Ніби це сюжет дитячої жахалки. Чи можемо ми знайти казкові елементи в їхній історії?

Очікувані відповіді: так, у романі Рой ми бачимо елементи традиційних казок, особливо тих, що стосуються близнюків. Історія Ести та Рахель, з її поєднанням невинності та суворої реальності, перегукується зі структурою казки, що пішла наперекосяк. Ідилічне дитинство різко контрастує з похмурою дорослою реальністю, з якою вони стикаються, руйнуючи очікування щасливого кінця. Їхній друг-наставник, таємничий та майже що казковий Велута, гине, але до останнього захищає їх.

Ви дуже добре вивчили текст, молодці. Пропоную тепер провести міжособисте обговорення таких питань:

Питання для обговорення – 12 хвилин

1. Яким є дитинство Ести та Рахель? Як події, описані в романі, вплинули на їхнє подальше життя?
2. Яким чином досвід Ести та Рахель відображає ширші соціальні та політичні проблеми в Індії?
3. Обговоріть значення назви «Бог малих речей». Як дрібні деталі та моменти впливають на загальну розповідь?

Формулювання та підведення підсумків – 5 хв.

Ми з вами сьогодні дуже плідно попрацювали, провели бесіду, що спонукає до роздумів. Давайте зараз разом подумаємо, що нового ми вивчили сьогодні, які цікаві сенси нам відкрились? Я щиро вдячна всім за активну роботу! До нових зустрічей!

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Одними із завдань у вивченні курсу зарубіжної літератури в школі є розширення кола культурних інтересів школярів, формування духовних та естетичних цінностей та виховання емпатії до оточуючих та поваги до

власного та інших народів. За умови правильно визначених акцентів при прочитанні роману Арундату Рой «Бог дрібниць» можливе забезпечення виконання вищезазначених завдань. Тонкий та метафоричний, але водночас серйозний текст роману може зацікавити читача і таким чином буде досягнена ще одна мета вивчення літератури, а саме розширення кола читання школярів. Під час вивчення даного твору учні зможуть актуалізувати свої знання щодо особливостей постмодерного письма, поглибити розуміння індійської культури та історії. Безперечно, можемо стверджувати, що даний твір допоможе виховати особистість з гуманістичними поглядами на світ.

Тому було запропоновано ввести даний твір в програму зарубіжної літератури старшої школі. Але за умови реалізації такої ідеї потрібно врахувати сюжетні та тематичні особливості роману, що створять виклики для викладачів. Тому вважаємо необхідною ретельну підготовку до роботи з цим текстом та створення комплексу методичних рекомендацій та матеріалів, деякі з яких були представлені в даному розділі.

ВИСНОВКИ

Для європейської цивілізації Індія була і є далеким краєм, овіяним чарівними історіями та магією. Британське завоювання Індії та дослідження її тільки підсилили ці уявлення. Для багатьох колонізаторів, зачарованих цим краєм, він став новою батьківщиною. Століття колоніального гніту не пройшли просто так, наслідком стало створення нової регіональної культури та регіонального варіанту англійської мови через тісну взаємодію британців та корінного населення.

В період британського панування тема Індії була досить популярною серед письменників. Так, згадані нами Р. Кіплінг та Е.М. Форстер були практично закохані в цю країну і у своєму доробку прагнули передати своє захоплення і . Твори, написані про Індію іноземцями — в першу чергу пригодницькі, адже ця територія презентувалася як незвідана земля, що застигла у давніх віках героїв та легенд, рай на землі, який необхідно відкрити та підкорити.

Створення колоніальних інституцій, що мали на меті підтримку та посилення впливу імперії на цих територіях, для щонайбільшої експлуатації людських та природних ресурсів країни, тільки сильніше підсилили соціальні проблеми та поглибили вже наявні конфлікти. Так, наприклад, частина корінного населення стала затятими англофілами і в спробах максимально наблизитися до білих людей, стали рупорами шовінізму по стосунку до своїх співгромадян. Максимально асимілюючись із завойовниками, вони відмовлялися від рідної культури та традицій, переймаючи західний спосіб життя. Так витворився новий соціальний прошарок — сагіби корінного походження, що культивували та трансливали імперське мислення та підтримували британські порядки. Звісно ж, що і після здобуття країною незалежності у 1947 році, вони продовжили поширювати свої погляди, руйнуючи суспільне життя та утискаючи власне індійські прояви культури, мистецтва та мовлення. Через це розвиток сучасної індійської культури можна

назвати щонайменше складним та суперечливим. Наразі вона й досі проходить процес осмислення наслідків завоювання, насаджування імперських нарративів та меншовартості по стосунку до усього неімперського.

Отже, незважаючи на роки занепаду, протягом д.п. 20 століття і 21 століття індійська культура стрімко розвивається, а її представники стають все більш помітними та відомими у світі. Внаслідок масової еміграції на Захід, багато індійських митців опинилися чи були виховані поза межами рідної країни. Але більшість з них зберігли знання про свою культуру та плекають її, в тому числі відображаючи її у своїй творчості. Інша ж частина письменників та митців залишаються на рідній землі, але їхні голоси все одно відомі усьому світу. Спільними темами для них є соціальні проблеми, еміграція, колоніалізм, боротьба за свободу, незалежність та права, розвиток суспільства постімперського періоду, національної та етнічної ідентичності, її втрати та пошуку, вивчення та переосмислення історії, проблеми незахищених верств населення та їхня репрезентація.

Таким чином, вони повертають глобальну зацікавленість Індією та дають матеріали для вивчення цієї країни із внутрішнього погляду, а не з призми іноземців. Вони борються стереотипне та імперське уявлення про свою культуру та утверджують її та своє власне місце у світовому мистецтві.

Так культурно Індія та її мистецтво продовжують бути простором, де зустрічаються та поєднуються Схід і Захід. Така особливість тільки підсилює її міф казковості, але й трансформує його на постколоніальних засадах.

Серед таких сучасних письменників ми згадали Салмана Рушді, Бхараті Мукерджі та Джумпи Лахірі та Арундаті Рой, що здобули всесвітню популярність, визнання критиків та виграли не одну престижну премію, серед яких Букерівська премія, премія Коста, Пулітцерівська премія та інші.

Також, переважна більшість сучасних індійських письменників творять англійською мовою, насильницькі раніше насадженою, що нині вважається спільною і сприймається як спосіб порозуміння для різноманітного населення багатомовної Індії. Вибір ж цієї мови письменниками-емігрантами пояснити

ще легше — відхід від рідної мови та прагнення стати частиною літературних кіл країни проживання чи й увійти в світову літературу.

Вже згадана нами письменниця Арундаті Рой живе в Індії, пише про її реалії та веде активне суспільне та політичне життя. Її громадянська позиція і небайдужість до теперішнього та майбутнього своєї країни знаходять відображення в її публіцистиці та художніх творах. Вона є авторкою двох романів («Бог дрібниць» 1997, «Міністерство граничного щастя» 2017) і обидва здобули широку популярність, високо оцінені критиками та стали предметами зацікавленості дослідників по всьому світу. Дебютний твір «Бог дрібниць» отримав Букерівську премію та поставив письменницю в один ряд з провідними письменниками 21 століття.

Даний роман і став центральним у нашому дослідженні. Це своєрідна подорож минулим та пам'яттю, відбиток часу. Його можна розглядати як своєрідну родинну сагу. Це багаторівнева історія про кордони та обмеження — на рівні імперії, країни, місцевої громади та родини, порушення яких незмінно несе за собою покарання.

Авторка зосереджується на темі обмеження, гніту та насилля, що побутує в центральній родині даного твору. Кожен з представників сімейства Іпе так чи інакше був жертвою утисків чи аб'юзу, але всі вони обирають різні способи пережити це та мають різні реакції та насилля у свою сторону. І незважаючи на багатогранність своїх доль, вони всі залишаються всередині родини, самовільно чи ні.

Її герої — різносторонні, неоднозначні. Деякі з них прагнуть свободи і змін, але у світі цього роману суспільні упередження та життєві обставини сильніші за особисті бажання. Вибір, який роблять Амму та Велута, віддаляють їх від їхніх спільнот та оточення, а тому й наражають на небезпеку.

Особисті та суспільні проблеми, зображені в романі, мають коріння в колоніальному та патріархальному устрою країни, що напряду впливає на життя кожного індивіда. І чоловіки, і жінки, і діти, і дорослі, — всі так чи інакше є жертвами обставин. Ми досліджували роман з позицій

постколоніальної критики, зосередившись на понятті мімікрії та політичних й суспільних проблемах та побутуванні кастової упередженості та стереотипів. Також було застосовано феміністичну критику і розглянуто особливості зображення родинних стосунків, виховання дітей, вибору партнерів для шлюбу та розвитку й занепаду мрій та кохання в житті героїв.

Дослідивши роман Арундаті Рой «Бог дрібниць» з позицій постколоніального та феміністичного критичних методів, ми можемо стверджувати, що за допомогою химерного поєднання людських доль, випадковостей, співпадінь і майстерно виписаних деталей даний текст точно відтворює картину суспільного життя в Індії 1970-1990-х років. Авторка добирає таку систему персонажів, що дає можливість показати усі верстви корінного населення країни та викрити гострі проблеми суспільства. І разом із тим їй вдається розповісти чарівну історію про кохання, любов матері до своїх дітей та біль від розлуки найрідніших.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бажан, О. М. Кореляція феміністичної та гендерної критики як різновидів новітнього літературознавства / О. М. Бажан // Шевченкознавчі студії : збірник наукових праць. Випуск 16. – К.: Київський ВПЦ університет. – 2012. – С. 152 – 163. URI <https://dspace.nuft.edu.ua/handle/123456789/4254>
2. Баррі П. Вступ до теорії: літературознавство та культурологія. Київ : Смолоскип, 2008. 358 с.
3. Потапенко Л. Аналіз дискурсу імперіалізму в праці Едварда Саїда «Культура й імперіалізм»: компаративний підхід. *Літературознавчі обрії. Праці молодих учених*. 2010. № 16. С. 244–246.
4. Бідасюк Н. В. Творчість Бгараті Мухерджі в контексті американського мультикультуралізму: Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.01.04 / Н.В. Бідасюк; НАН України. Ін-т л-ри ім. Т. Г. Шевченка. Київ, 2007. 20 с.
5. Зарубіжна література. 10-11 класи. Рівень стандарту. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-10-11-standart.pdf> (дата звернення 04.02.2023)
6. Зарубіжна література. 10-11 класи. Профільний рівень. Навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.zarubizhna.literatura-10-11-profil.pdf> (дата звернення 04.02.2023)
7. Євтушенко С. "Втрачена ідентичність" як постколоніальний синдром / С. Євтушенко. // Синопис: текст, контекст, медіа. - 2016. - № 1. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/stkm_2016_1_3.
8. Кіплінг Р. Кім. Знання, 2018. 335 с.

9. Кіплінг Р. Книга джунглів. Nebo Booklab Publishing, 2024. 240 с.
10. Остапчук Т. П. Мовчання як мотив опору в постколоніальному тексті (на матеріалі романів А. Рой "Бог дрібниць" та М. Матіос "Солодка Даруся") / Т. П. Остапчук // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Сер. : Філологія. Літературознавство. - 2014. - Т. 231, Вип. 219. - С. 79-83. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufl_2014_231_219_17.
11. Остапчук Т. П. Сакральний та профанний простір і час у романі А. Рой "Бог дрібних речей" / Т. П. Остапчук // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу "Києво-Могилянська академія"]. Сер. : Філологія. Літературознавство. - 2013. - Т. 217, Вип. 205. - С. 64-68. - URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufl_2013_217_205_16.
12. Рой А.: За свободу треба боротися, навіть якщо за це саджають [Електронний ресурс] // Читомо. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://chytomo.com/arundati-roj-za-svobodu-treba-borotysianavit-iakshcho-za-tse-sadzhaiut/>.
13. Саїд, Едвард. Культура й імперіялізм. - К.: Критика, 2007. - 608 с.
14. Шмельова Р., Квітка А. Жіноча проза як літературознавча проблема: художньо-прагматичний аспект. *Молодий вчений*. 2019. Т. 9, № 17. С. 347–350.
15. Abrams, M. H. (Meyer Howard). A Glossary of Literary Terms. Thomson, Wadsworth, 2005. – 366 p.
16. Ali H. M. Indigenous identity and hybridity in the Indian context as portrayed in Arundhati Roy's *The God of Small Things*. *Journal of Social Sciences*. 2018. Vol. 7. P. 12.

17. Bhabha, Homi K. Nation and Narration. London: Routledge, 1990. – 352 p.
18. Bhabha H. K. Of Mimicry and Man: The ambivalence of colonial discourse. *Discipleship: A special issue on psychoanalysis*. 1984. Vol. 28. P. 125–133.
19. Boehmer E. East is East and South is South: The cases of Sarojini Naidu and Arundhati Roy. *Women: a cultural review*. 2000. Vol. 11, no. 1/2.
20. Cox O. C. Caste, Class & Race: A Study in Social Dynamics. Doubleday, Garden City NY, 1948. 626 p.
21. Cuddon J. A. A Dictionary of Literary Terms and Literary Theory/ Fifth edition. Wiley-Blackwell, 2013 – 784 p. URL: <https://archive.org/details/j.a.cuddon.adictionaryofliterarytermsandliterarytheory2013>>
22. Dalrymple W. The Case for India. Farrar, Straus and Giroux, 2006. 409 p.
23. Dam/Age: A film with Arundhati Roy. <https://icarusfilms.com/>. URL: <https://icarusfilms.com/if-dam>.
24. feminism – meaning [Электронный ресурс] // Cambridge dictionary online – Режим доступа до ресурсу: <https://dictionary.cambridge.org/>.
25. Forster E. M. A Passage To India. Mariner Books Classics, 1965. 368 p.
26. Gautam B. T. Postcolonial lack : identity, culture, surplus. State University of New York Press, Albany, 2020. 244 p.
27. Hobsbawm, E. The Age of Empire: 1875-1914 New York: Pantheon Books, 1987. – 404 p.
28. Jung A. Unveiling India. New Delhi: Penguin Books, 2000. 136 p.

29. Khattak Z. J., Ali H., Khattak S. A. Post-colonial feminist critique of Roy's *The God of Small Things*. *Global social sciences review*. 2019. Vol. 4, no. 2. P. 344–349.
30. Laub D. Reestablishing the internal "Thou" in testimony of trauma. *Psychoanalysis, Culture & Society*. Vol. 2, no. 18. P. 100–113.
31. Lahiri J. *Interpreter of Maladies*. Mariner Books, 1999. 198 p.
32. Lee R. Analysis of DAM/AGE a documentary about Arundhati Roy and the Narmada River Dam Project. *Dams and Globalisation*. URL: <https://medium.com/@finalproject/analysis-of-dam-age-a-documentary-about-arundhati-roy-and-the-narmada-river-dam-project-2d9348b2c8b5>.
33. Literature of India in English. URL: <https://www.postcolonialweb.org/india/indiaov.html>.
34. Loomba A. *Revolutionary desires: women, communism, and feminism in india*. Routledge, 2018. 324 p.
35. Malik S. Social Perspectives in Arundhati's Roy's *The God of Small Things*. *Research J. Humanities and Social Sciences*. 4 (2): April-June, 2013, 196-200.
36. Masticolo P. Alabama High School bans *The God of Small Things* from summer reading. <https://cblbf.org/>. URL: <https://cblbf.org/2019/08/alabama-high-school-bans-the-god-of-small-things-from-summer-reading/>.
37. Memmi A. *The Colonizer and the Colonized*. Profile Books Ltd, 2021. 208 p.
38. Roy A. *Listening to Grasshoppers : Field Notes on Democracy / Arundhati Roy.*, 2010. – 304 c.
39. Roy A. *The God of Small Things: A Novel of Social Commitment*. Atlantic Publishers & Dist, 2005. 152 p.

40. Roy A. *The God of Small Things*. Harper Collins Publishers, 2017. 341 p.
41. Roy A. *The ministry of utmost happiness*. Penguin, 2017. 464 p.
42. Rushdie S. *Midnight's Children*. Vintage Books USA, 2008. 672 p.
43. Rushdie S. *The Satanic Verses: A Novel*. Random House Publishing Group, 2008. 576 p.
44. Singh S. 6 incredible milestones in the life of award-winning author, Arundhati Roy. <https://www.vogue.in>
URL: <https://www.vogue.in/culture-and-living/content/6-incredible-milestones-in-the-life-of-award-winning-author-arundhati-roy>.
45. Srivastava A. *The pageant of empire: Paul Scott's The Raj Quartet and related versions of imperialism in the Anglo-Indian novel*. McMaster University, 1988. 357 p.
46. *Teaching the God of small things in Wisconsin: a guide for educators* / A. Dharwadker et al. *2012-2013 great world texts program of the center for the humanities*. 2012. P. 73.
47. *The God of Small Things*. <https://www.fishtanklearning.org/>.
URL: <https://www.fishtanklearning.org/curriculum/ela/12th-grade/the-god-of-small-things/>.
48. *The post-colonial studies reader* / ed. by B. Ashcroft, G. Griffiths, H. Tiffin. Routledge, 2003. 526 p.
49. Weaver M. A. Gandhi's Daughters. *The New Yorker*. 2000.
50. Williams M. Illinois High School discontinues *God of Small Things*, cites lack of initial approval. <https://cbldf.org/>.
URL: <https://cbldf.org/2016/12/illinois-high-school-discontinues-god-of-small-things-cites-lack-of-initial-approval/>

ДОДАТОК А

ДОДАТОК Б

